

Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanının Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansımalarının İncelenmesi¹

İlker DERE*
Abdullah UÇAR**

Öz: Bu araştırmanın amacı, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan küresel bağlantılar öğrenme alanının sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarını ortaya koymaktır. Küresel bağlantılar öğrenme alanının yansımalarını incelemek ve değerlendirmek için doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Ders kitapları, betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmanın sonuçları, incelenen ders kitaplarında küresel konuların daha çok Türkiye eksenli işlendiğini göstermektedir. Ayrıca dünyada insanların birbirinin tanınmasının önündeki en büyük engellerden biri olan kalıp yargılar sorunu, 4. ve 7. sınıflarda işlenmiştir. 4. sınıfta daha çok kültürel farklılıklar vurgusuyla ele alınan kalıp yargılar, 7. sınıfta İslamofobi ve ırkçılık kavramlarıyla birlikte sunulmuştur. Son olarak birlikte küresel bağlantılar öğrenme alanında daha fazla yer alması beklenen küresel sorunlar ve onlara karşı çözümler üretecek küresel vatandaşlık tipinin, yalnızca 7. sınıfta dolaylı olarak ele alındığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler, Ders Kitabı, Küreselleşme, Küresel Bağlantılar

Analysis of Reflections of Global Connections Learning Area in Social Studies Textbooks

Abstract: The present study aims to reveal how the social studies textbooks address the global connections learning area included in the 2018 social studies curriculum. We used the document analysis method to examine and evaluate the reflections of the global connections learning area in social studies textbooks. The textbooks were evaluated and interpreted with the descriptive analysis method. The results of the study show that in the textbooks examined, global topics are handled with a focus on Turkey. Also, the problem of prejudices, which is one of the biggest obstacles in the world that prevent people from getting to know others, is covered in the 4th- and the 7th-grade textbooks. The topic of prejudices, which is handled with an emphasis on cultural differences in the 4th-grade textbook, is presented in the 7th-grade textbook together with the concepts of Islamophobia and racism. Lastly, the topics of global problems and global citizenship, which are expected to be emphasized more in the global connections learning area, are only indirectly addressed in the 7th-grade textbook.

Keywords: Social Studies, Textbooks, Globalization, Global Connections

Geliş Tarihi:30.03.2020

Kabul Tarihi: 15.04.2020

Makale Türü: Araştırma Makalesi

¹ Bu çalışma, Abdullah UÇAR tarafından Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında hazırlanan tez çalışmasından üretilmiştir.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Konya, Türkiye, idere@erbakan.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0993-7812>

** Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Konya, Türkiye, ucar7289@gmail.com, ORCID No: <https://orcid.org/0000-0002-2749-7462>

Atf için/ To cite:

Dere, İ. ve Uçar, A. (2020). Küresel bağlantılar öğrenme alanının sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarının incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 34(2), 212-240.

Çeşitli kaynaklarda olgu ya da kavram olarak ifade edilen küreselleşme, genel olarak küresel ölçekte bağlantıların genişlemesi, sosyal yaşamın örgütlenmesi, bilincin gelişmesi ve dolayısıyla dünya toplumunun birleşmesini ifade etmektedir (Shahzad, 2006). Ayrıca küreselleşme, ekonomiden çevreye kadar yaşamın her alanını kapsayan dünya çapında birbirine bağlılığın genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması manasına gelmektedir (Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton, 2000). Özellikle son yıllarda teknolojiye hızlı ilerlemelerle birlikte ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal, politik ve kültürel etkileşimler, birtakım dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Günümüzde dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olay, dolaylı olarak diğer bölgelerin kaderini etkilemektedir (Lim, 2008). Aynı zamanda ulusal ekonomileri giderek birbirine bağımlı hale getiren, mal ve hizmet geçişlerinde sınırları ortadan kaldıran küresel sistem; insanlar, kültürler ve mekânları birbirine bağlamıştır (Shahzad, 2006; Pike, 2015).

Dünyayı adeta “küresel bir köy” haline getiren küreselleşme olgusunun tarihi gelişimi hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır (Grinin ve Korotayev, 2013; O’rourke ve Williamson, 2002). Farklı görüşler olmasına rağmen yapılan sınıflamalarda küreselleşmenin başlangıcı olarak genellikle Amerika’nın keşfinden sonra yaşanan gelişmeler kabul edilmektedir. Literatürde sıklıkla atıf yapılan sınıflamaya göre, küreselleşmenin tarihi üç döneme ayrılmaktadır: Küreselleşme 1.0 (1491-1800), küreselleşme 2.0 (1800-2000) ve küreselleşme 3.0 (2000’den günümüze). Küreselleşme 1.0, ülkelerin, Küreselleşme 2.0 şirketlerin ve Küreselleşme 3.0 bireylerin küreselleşmesini içermektedir (Friedman, 2005).

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren insanlar arasındaki etkileşimin artmasıyla (Çermik, Çalışoğlu ve Tahiroğlu, 2016) etkisi genişleyen küreselleşmenin, doğası ve anlamı hakkında Held ve diğerleri (2000) tarafından yapılan sınıflamada aşırı küreselleşmeciler, kuşkucular ve evrimsel-dönüşümselciler olmak üzere üç temel açıklama (görüş) bulunmaktadır. İlk olarak aşırı küreselleşmeciler (hyperglobalistler), ulusal hükümetlerin sınırlarını kontrol etmekte zorlandıklarını ve küreselleşmeyle birlikte insanların ortak çıkarlarının farkına vardığını savunmaktadır. Ayrıca bu sürecin küresel bir uygarlığa doğru gittiğine inanmaktadırlar. İkinci görüş olan küreselleşme karşıtlarına (kuşkucular-skepticists) göre; küreselleşme, bütünleşmenin yanında farklı bölge, kültür ve uygarlıklar arasında yeni çatışmalara sebep olacaktır. Ayrıca dünyadaki ekonomik eşitsizliklerin sebeplerinden birisi de küreselleşmedir. Son görüş olan evrimsel-dönüşümsel yaklaşımı (transformationalists) savunanlar ise küreselleşmeyi; modern toplumları ve dünya düzenini, sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan hızla değiştiren temel siyasal güç olarak görmektedir. Ayrıca onlara göre, çelişkilerle dolu bir tarihsel sürece sahip olan küreselleşmenin getirdiği değişimin yönü belirsizdir (Bayar, 2008; Dumanlı-Kürkçü, 2013; Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton, 1999; Yurdabakan, 2002). Bu yaklaşımları değerlendiren Giddens (2003, s. 10):

Şüphecilerin ya da radikallerin ne olduğunu ya da bizim için sonuçlarını doğru bir şekilde anladıklarına inanmıyorum. Her iki grup da fenomeni neredeyse sadece ekonomik anlamda görüyor. Bu bir hata. Küreselleşme hem ekonomik, hem de politik, teknolojik ve kültürel. Her şeyden önce, sadece 1960’ların sonlarına dayanan iletişim sistemlerindeki gelişmelerden etkilenmiştir.

diyerek küreselleşmenin çok boyutlu yapısına dikkat çekmiştir.

Anthony Giddens’in (2003) değindiği gibi, küreselleşmenin yalnızca ekonomik değil, politik, teknolojik ve sosyal (kültürel) olmak üzere çeşitli boyutları bulunmaktadır. Ekonomik boyutta küreselleşme; dünya finans piyasalarının bütünleşmesine, yatırım artışlarına, ideal kaynak dağılımına ve tam istihdamla ülkelerin ekonomik büyüme hızlarının artmasına katkı sağlamıştır (İncekara ve Savrul, 2011; Yılmaztürk, 2019). Ayrıca küreselleşmeyle birlikte dünya ticaretinin potansiyeli, her zamankinden daha yüksek ve çok daha geniş bir ürün ve hizmet yelpazesine ulaşmıştır (Giddens, 2008).

Politik boyutta, küreselleşmenin siyaset kurumu üzerindeki etkisiyle birlikte, artık ulus devletler uluslararası alanda tek söz sahibi olmaktan çıktığı için bölgeselleşme, bloklaşma ve yerelleşme eğilimlerine bağlı olarak kamu yönetimi alanında yepyeni yönetim tarzları gelişmiştir (Demirel, 2006). Hatta küreselleşme, kendi değer, kurum ve devletini inşa etmiş ve dolayısıyla ülkelerin dünyadan izole bir şekilde politika oluşturmalarını olanaksız hale getirmiştir (Cebeci, 2008). Teknolojik boyutta, iletişim devrimi ve bilgi teknolojisinin yayılması, küreselleşen süreçlerle derinden bağlantılıdır. Yirmi dört saatlik para piyasaları, uydu ve bilgisayar teknolojilerinin kaynaşmasına bağlı olarak toplumun diğer birçok yönünü etkilemiştir. En

fakir bölgelerdekilerin bile dâhil olduğu anlık elektronik iletişim dünyası, yerel kurumları ve günlük yaşam kalıplarını sarsmıştır (Giddens, 2008). Özellikle internet teknolojisinin etkisiyle gelişen sosyal medyanın toplumsal olayların ve hareketlerin ortaya çıkması ve yayılmasında nasıl bir etkiye sahip olduğunu, “Arap Baharı” ve “Wall Street’i İşgal Et” eylemlerinde görmek mümkündür. Bu eylemlerde insanlar Facebook, Twitter ve diğer sosyal ağlar üzerinden örgütlenerek toplantılar ve geniş katılımlı gösteriler (eylemler) organize etmişlerdir (Babacan, 2014). Bu kapsamda Arap Baharı hareketlerinin görüldüğü Tunus, Mısır, Libya gibi ülkelerde önemli ekonomik, sosyal ve siyasal değişimler yaşanmıştır (Paksoy, Paksoy ve Alancioğlu, 2013). Son olarak sosyal (kültürel) boyutta, küresel göçlerin etkisiyle çokkültürlü sosyal yapının gerekliliği vurgulanmaya başlanmıştır. Bu durum; devletleri, herkesin bağlı olduğu değerlere dayalı vatandaşlık yasalarını oluşturmaya, önemli bir kültürel değişim yapmaya ve kültürel çeşitliliği kabul etmeye zorlamıştır (Giddens, 2008). Birbiriyle yakından ilişkili olan küreselleşmenin bu boyutları, doğal olarak ülkelerin vatandaşlarının yetiştirildiği eğitim kurumlarını etkilemiştir.

Eğitimde Küreselleşme

Küreselleşmenin yansıdığı önemli alanlardan biri de eğitimidir. Özellikle 1960 ve 1970’lerde eğitimcilerin, STK’ların ve hükümetler arası örgütlerin çalışmaları yoluyla eğitim ve toplum reformuna yönelik hareketler sonucunda küresel eğitim kavramı ortaya çıkmıştır (Standish, 2014). Bu kapsamda küreselleşen dünyada eğitim, sürekli öğrenmeyi, bilgiyi edinmeyi, bilgili olmayı, bilgiyi üretmeyi, bilgi ile yaşamayı sağlayan bir süreç görülmektedir. Bu sürecin beklenen amaçlara ulaşması için eğitimin yaşam boyu ve her yerde süren bir etkinlik olması, eleştirel düşünme, iletişim ve problem çözme becerilerini geliştirmesi ve öğrencilere küresel bir vatandaşlık anlayışı kazandırması gerekmektedir (Çalık ve Sezgin, 2005). Bu beklentiler, küresel bilgi toplumunda yeni döneme uyum sağlayabilen öğrencilerin yetiştirilmesi için eğitim programlarında değişiklik yapılmasının önemini ortaya çıkarmıştır (Balay, 2004). Nitekim UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) gibi kuruluşlar, çocukların sürekli değişim ve gelişim içinde olan dünyayı anlamalarına yardımcı olacak ve sorumlu birer vatandaş olmalarını sağlayacak okul, eğitim politikaları ve programlarına ihtiyaç duyulduğunu vurgulamışlardır (Günel, 2016). Ayrıca dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan açlık ve terör gibi küresel sorunları temel alarak insanların birbirleriyle olan etkileşimini artırmaya, mevcut ön yargılarını azaltmaya ve farklı kültürlerin tanınmasına olanak sağlamaya yönelik konulara ve uygulamalara eğitim programlarında yer verilmesi fikri doğmuştur (Açıkalin, 2017).

Bu düşünceler ışığında dünyada yükseköğretim kademesinde üniversiteler arasında standardizasyon ve akreditasyon çabalarıyla öğrenci değişim uygulamaları hayata geçirilmiştir (Çınar, 2009). Eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanlarındaki çalışmaları koordine etmek için Erasmus Projesi geliştirilmiş ve projeye 28 Avrupa Birliği (AB) üyesinin yanında Türkiye’nin de dâhil olduğu diğer 5 ülke katılmıştır (Hatisaru, 2017). Bu projenin dışında ülkeler, eğitim sistemlerinde yaptığı reformlarla küresel vatandaşlık, çok kültürlülük, fırsat eşitliği ve eğitimin uluslararasılaştırılması gibi kavramları ön plana çıkarmaya başlamışlardır (Sever, Baldan, Tuğlu, Kabaoğlu ve Alagöz-Hamzaj, 2018). Dünyadaki gelişmelerin yanında 1960’lı yıllardan beri Türkiye ile AB arasında süren katılım müzakerelerinin “Eğitim ve Kültür” ayağı 2004 yılında başlatılmış ve bu programla birlikte küreselleşme çerçevesinde Türk eğitim sisteminde birtakım yenilikler gerçekleştirilmiştir (Sağlam, Vural ve Akdeniz, 2011). Tüm dünyada eğitim alanında yaşanan bu gelişmeler, küresel ölçekli konuları içeren sosyal bilgiler, coğrafya, İngilizce gibi çeşitli derslerin öğretim programlarına yansımıştır.

Sosyal Bilgiler ve Küreselleşme

Eğitimin sosyokültürel boyutunu ilgilendiren ve birçok konuyu içeren derslerden biri olan sosyal bilgiler; amaç, içerik ve öğretim süreçleri bakımından küreselleşmeden oldukça etkilenmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle sosyal bilgiler dersi, öğretim programlarında ortak küresel değerleri öğrencilere kazandırma amacına yönelmiştir (Aslan, 2016). Bu kapsamda küresel değerleri kazandırmak için bireylerin kendi ülkelerine olduğu kadar tüm insanlığa karşı kendini sorumlu hisseden ve evrensel bilince sahip olan “küresel vatandaş”lar (Kan, 2009) yetiştirme fikri tartışılmaya başlamıştır. Bu kapsamda küreselleşme ve küresel ölçekli konular açısından

Türkiye'deki sosyal bilgiler dersinin programlarına bakıldığında, ilk olarak 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda küresel konulara kısmen yer verildiği görülmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 1998). Ancak NCSS'nin sosyal bilgiler eğitimi için geliştirdiği temel ilkeleri örnek alarak hazırlanan 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (Açıkalın, 2017) ilk defa "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanına yer verilmiştir (MEB, 2005). Bu programdan 13 yıl sonra güncellenen 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın yedi temel öğrenme alanından biri, yine "Küresel Bağlantılar" olmuştur. İlgili programın Küresel Bağlantılar öğrenme alanında, gelişen dünyanın gündemini takip eden, karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu Türk vatandaşları yetiştirmek amaçlandığı belirtilmektedir (MEB, 2018). Toplamda 12 kazanımın yer aldığı bu öğrenme alanında, kültürel mirasa duyarlılık, saygı ve barış değerlerinin yanı sıra araştırma ve empati, yaratıcılık, eleştirel düşünme, iş birliği, problem çözme ile kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme gibi becerilerin kazandırılması amaçlanmıştır (Çoban ve Akşit, 2018). Bu bilgiler ışığında küreselleşme ve küresel konuların sosyal bilgiler dersinin önemli unsurlarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda değinildiği gibi sosyal bilgiler programlarında yer bulan küreselleşme olgusu, eğitim alanında çeşitli öğretim programlarına ve dolayısıyla ders kitaplarına yansımıştır. Bu aşamadan sonra küreselleşmeyle ilgili eğitim alanında ve sosyal bilgiler dersi özelinde yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

İlgili Çalışmalar

Öncelikle eğitim alanında yürütülen çalışmalar incelendiğinde, küreselleşme olgusunun farklı boyutlarıyla ele alındığı görülmektedir. İlgili çalışmalarda küreselleşmenin eğitim yaklaşımları, eğitim programları ve kurumlarına etkileri (Aslan, 2016; Balbağ ve Türkcan, 2017; Çınar, 2009; Eser, 2014; Çolak, Kabapınar ve Öztürk, 2019; Karaboğa, 2018; Korkmaz, 2017), öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının (Ceylan, 2013; Çermik ve diğerleri, 2016; Günel ve Pehlivan, 2016; Karaca ve Çoban, 2015; Kaya ve Kaya, 2012), farklı branşlar ve kademelerdeki öğrencilerin küresel vatandaşlıkla ilgili görüşleri ve algıları (Alabay ve Yağan-Güder, 2019; Sönmez ve Tatan, 2017; Uydaş ve Genç, 2015) ve küresel vatandaşlık eğitim programının faydaları (Oğurlu, Kaya, Yalman ve Ayvaz, 2016) belirlenmiştir.

Sosyal bilgilerin özelinde bakıldığında; küreselleşme, küresel vatandaşlık ve küresel bağlantılar konularının sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yansımalarını ele alan çeşitli çalışmalar (Çakar, 2008; Gökpunar, 2019; Özyurt, 2009; Sağlam ve diğerleri, 2011; Şimşek, 2008; Ulu, 2015) tespit edilmiştir. Kronolojik olarak incelendiğinde, Şimşek (2008) ve Sağlam ve diğerleri (2011), küresel bağlantılarla ilgili konuların hem 1998 ve 2005 sosyal bilgiler öğretim programlarında hem de sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yerini incelemişlerdir. İnceleme sonunda, 1998 Programı'na göre yazılan kitaplarda küresel bağlantılarla ilgili herhangi bir ünitenin bulunmadığı ve yalnızca bazı bölümlerde küresel ölçekli konulara yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca 2005 Programı'na göre hazırlanan 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında küreselleşmenin, kavramlar ve konular üzerindeki etkilerini inceleyen Çakar (2008); Çocuk Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, küresel göç, uluslararası ticaret, ulaşım, haberleşme, kitle iletişim araçları (özellikle bilgisayar ve internet), turizm, ortak kültürel miras öğeleri, küresel ısınma, çevre sorunları ve kültürel çeşitlilik gibi konuların öğretiminde küresel bağlantılar kurulduğunu ortaya koymuştur.

Öte yandan 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel bağlantılar öğrenme alanını inceleyen Özyurt (2009), ilgili kitaplarda Türkiye'nin komşuları, Türk Cumhuriyetleri, küresel barış ve onu tehdit eden sorunlar ve uluslararası kuruluşlar gibi konular üzerinden dünyayla bağlantı kurulduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Ulu (2015) tarafından yapılan tez çalışmasında, 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında küreselleşme olgusunun yeri değerlendirilmiştir. İnceleme sonunda ders kitaplarında, öğrencilerin Türkiye'nin gelişimine katkıda bulunan, aynı zamanda dünyaya ayak uydurabilen ve dünya ile bütünleşmiş yerel ve küresel kavramları bilen bireyler olarak yetiştirilmesinin amaçlandığı tespit edilmiştir. Son olarak Gökpunar (2019), 1978-2017 yılları arasında okutulan dört farklı 5. sınıf ders kitabında küreselleşme olgusunu incelemiştir. Bu incelemede 1978, 1990 ve 2001 yıllarında okutulan 5. sınıf kitaplarında küreselleşmenin eğitime yansımalarına ilişkin sınırlı sayıda konuların yer aldığı, 2017 yılındaki 5. sınıf sosyal bilgiler kitabında ise küreselleşmenin sosyo-kültürel, bilim ve teknoloji boyutlarına değinildiği görülmüştür.

Ayrıntılarına yer verilen alanyazındaki mevcut çalışmaların tamamı, 1998 ve 2005 sosyal bilgiler öğretim

programlarına göre hazırlanan ders kitaplarıyla ilgilidir. Bu çalışmalar, ders kitaplarında küresel konuların gittikçe ağırlık kazandığını göstermektedir. Bunların yanında 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında küreselleşme ve küresel bağlantıların incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Mevcut durum göz önünde bulundurularak tasarlanan bu çalışmanın amacı, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan küresel bağlantılar öğrenme alanının sosyal bilgiler ders kitaplarına (4-7. sınıflar) yansımalarını ortaya koymaktır. Bu çalışmanın, tüm ders kitaplarındaki küresel bağlantılar öğrenme alanı özelindeki mevcut durumu yansıtması ve 2019 yılında yayımlanan kitaplarda ilgili konuyu inceleyen ilk çalışma olması yönüyle alana güncel bir katkı sunması beklenmektedir.

Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, veri toplama araç ve teknikleri, veri toplama süreci ve verilerin analizine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, genel bir alanyazın taraması yapmaktan ziyade araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, kategorize edilmesi, sorgulanması, analizi ve yorumlanmasıdır. Ayrıca doküman inceleme, hem bir veri toplama yöntemini hem de bir analiz biçimini ifade etmektedir (Özkan, 2019). Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi, küresel bağlantılar öğrenme alanının sosyal bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarına yansımalarını incelemek ve değerlendirmek için tercih edilmiştir.

Araştırmanın Örnekleme ve Veri Toplama Süreci

Araştırmanın örneklemini, 2019-2020 eğitim-öğretim döneminde Türkiye'de okutulmakta olan 4. sınıf Sosyal Bilgiler (Tuna Matbaacılık), 5. sınıf Sosyal Bilgiler (Anadol Yayıncılık), 6. Sınıf Sosyal Bilgiler (MEB), 7. Sınıf Sosyal Bilgiler (MEB) olmak üzere iki devlet ve iki özel yayınevi tarafından hazırlanan ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmanın temel veri kaynaklarını oluşturan sosyal bilgiler ders kitaplarına (4, 5, 6 ve 7. sınıf), MEB'in Eğitim Bilişim Ağı'ndan (EBA) ulaşılmış ve orijinaliği kontrol edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada veri kaynağı olarak kullanılan dokümanlar betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu analiz yönteminde öncelikle araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme veya gözlemlerde yer alan boyutlardan yola çıkarak tematik bir çerçeve oluşturulur. Ardından tematik çerçeveye göre veriler işlenir, tanımlanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu özellikler dikkate alınarak ders kitaplarını analiz etmek ve yorumlamak için 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanı ve küresel ölçekli beceriler içeren "Yabancı Dillerde İletişim", "Dijital Yetkinlik", "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler" ve "Kültürel Farkındalık ve İfade" adlı yetkinlikler, ölçüt (çerçeve) belirlemek için incelenmiştir. Bu kapsamda verileri analiz etmek ve yorumlamak için aşağıdaki ölçüt ifadeleri oluşturulmuştur:

- Dünya gündemini takip etme ve gelişmelerin farkında olma,
- Küresel sorunları anlama ve çözüm yolu üretme,
- Uluslararası kuruluşları ve çalışma alanlarını kavrama,
- Evrensel değerler içermesi,
- Yabancı dillerde iletişim kurma ve kültürlerarası anlayış becerileri geliştirme,
- İnternet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlama ve iletişim kurma,
- Kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermesi (MEB, 2018).

Bu tematik çerçeveye göre ders kitaplarının küresel bağlantılar öğrenme alanındaki konular işlenmiş ve tanımlanmıştır. Ardından işlenen ve tanımlanan veriler, yorumlanmış ve okuyucular için anlaşılır hale getirilmiştir. Ayrıca kitaplardan yapılan doğrudan alıntılar (metin ya da fotoğraf) vurgulamak için sayfa numaraları kullanılmıştır. Şekiller ise araştırmacılar tarafından kitaplardaki bilgilere dayalı oluşturulmuştur. Veri analizinin güvenilirliğini sağlamak için araştırmacılar, öncelikle verileri birbirinden bağımsız ve ardından

birlikte analiz etmişlerdir. Bunların dışında daha önce ders kitabı incelemesi üzerine çalışan iki alan uzmanının görüşü alınmış ve eleştirileri veri analizine eklenmiştir.

Bulgular

Farklı kademelerdeki sosyal bilgiler ders kitaplarının analiz edilmesiyle elde edilen bulgular, sırasıyla sunulmuştur.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Küresel Bağlantılar

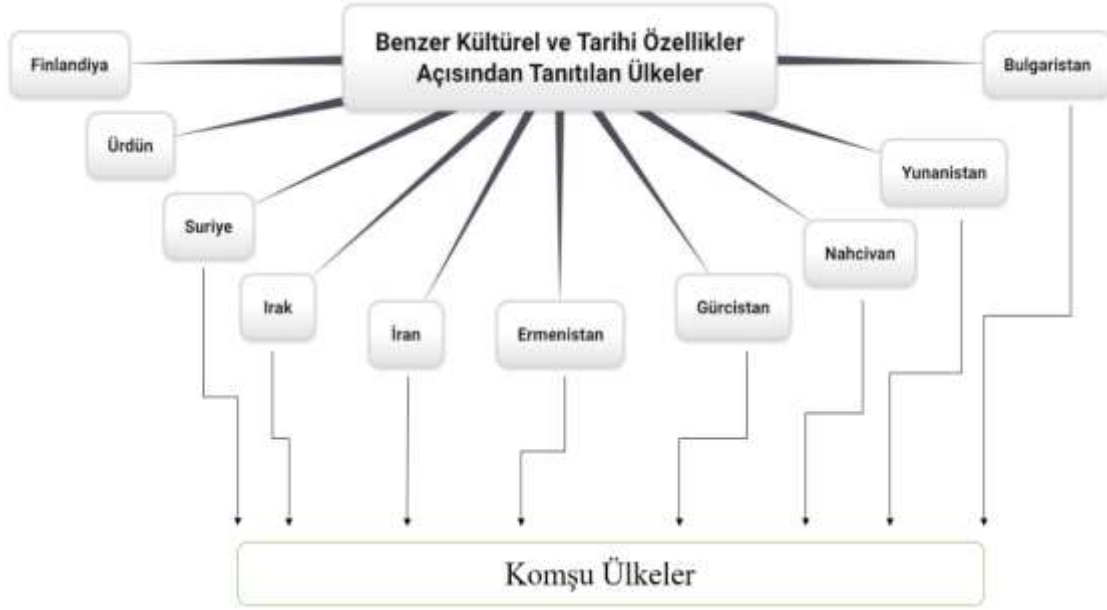
4. sınıf ders kitabında küresel bağlantılar öğrenme alanında, daha çok Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel boyuttaki ilişkiler üzerinde durulmuştur. 4. sınıf ders kitabında küresel öğrenme alanında değinilen ana konular, Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında küresel bağlantılar

Şekil 1’de görüldüğü gibi, öncelikle Türkiye’nin yakın ilişki içinde olduğu devletler üzerinden küresel bağlantılar kurulmuştur. “Ülkeleri Tanıyalım” konu başlığı içerisinde dört yılda yapılan küresel bir spor organizasyonu olan olimpiyatlara değinilmiştir. Özellikle burada olimpiyat bayrağının üzerindeki 5 farklı renkteki halkanın birer kıtayı temsil ettiği öğrencilere açıklanmıştır.

Sporun küresel boyutuna vurgu yapıldıktan sonra öğrencilere: “En fazla gezip görmek istediğiniz ülke neresidir? Bu ülkenin hangi özelliklerini merak ediyorsunuz?” (Tüysüz, 2019, s. 174) sorusu yöneltilmiştir. Bu sorudan sonra ortak kültürel ve tarihi miras açısından belirlenen ülke tanıtımlarına geçilmiştir. Kitapta yer verilen ülkeler, aşağıdaki Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Ortak kültürel ve tarihi miras açısından tanıtılan ülkeler

Ülke tanımlarına geçmek için bir öğrenciden alıntı yapılarak Finlandiya ve Ürdün'ün özelliklerine yer verilmiştir. Bu kapsamda Finlandiya'nın, Ural-Altay dil grubunda yer alması ve dil bilgisi kurallarının Türkçe ile benzerlikler göstermesinin yanında son yıllarda eğitim alanında uyguladığı kendine özgü yöntemler ile adından söz ettiren bir ülke olmasına dikkat çekilmiştir. Ardından Ürdün'ün tanıtımında, onların mutfaklarında genelde koyun ve tavuk etini tercih etmeleri, kuzu etinden yapılan "şavurma"nın Türkiye'deki ekmek arası dönere benzemesi ve en çok tüketilen içeceğin çay olmasından bahsedilmiştir. Bu noktada, Finlandiya ve Ürdün'ün tanıtımında, Türkiye ile paylaştıkları ortak kültürel ve tarihi mirasa dikkat çekildiği görülmektedir.

İki ülkenin tanıtımından sonra "Komşularımız" konu başlığında, yakından uzağa öğretim ilkesine uygun olarak sınırımız bulunan ülkelerin kültürel, ekonomik, siyasi ve tarihi özellikleri anlatılmıştır. Bahsedilen ülkelerin Türkiye'nin neresinde yer aldığını göstermek ve öğrencilerin gözünde konuyu somutlaştırmak bir harita sunulmuş ve sonrasında ülkeler sırasıyla açıklanmıştır (Fotoğraf 1).

Fotoğraf1. Türkiye ve komşuları (Tüysüz, 2019, s. 177)

Haritada yer verilen komşulardan ilk olarak Bulgaristan ile Türkiye arasında Kapıkule ve Hamzabeyli sınır kapıları bulunduğuna ve bu kapıların Türkiye'nin Avrupa ülkeleri arasındaki karayolu ulaşımındaki önemine vurgu yapılmıştır. Yunanistan hakkında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu Selanik şehrinin ülkenin sınırları içerisinde yer alması ve beş yüzyıldan fazla Osmanlı hâkimiyetinde kalan bölgede günümüzde 150 bin Türk'ün yaşaması gibi Türkiye açısından önemli bilgilere yer verilmiştir.

Yunanistan'dan sonra Azerbaycan'a bağlı özerk bir cumhuriyet olan Nahçıvan² ile İğdir ilinde bulunan Dilucu Sınır Kapısı'nın Türk Cumhuriyetleriyle kara yolu ulaşımı sağlaması, dolayısıyla tarihte "Türk Kapısı" adıyla anıldığı aktarılmıştır. Bir diğer ülke Gürcistan'ın ise yalnızca Türkiye Cumhuriyeti kimlik belgesiyle kolayca seyahat edilebilen ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın Azerbaycan petrolünü Türkiye'ye taşınmasını sağlayan bir ülke olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca Türkiye ve Ermenistan arasındaki Akkaya ve Alican sınır kapılarının kapalı olduğu ve ikili ilişkilerin istenilen düzeyde olmadığı söylenmiştir. Türkiye ile güçlü ilişkisi ve bağı olan İran ile Gürbulak Sınır Kapısı'nın bulunduğu ve iki ülke arasında çeşitli ürünlerin ithalat ve ihracatının yapıldığının üzerinde durulmuştur.

İran'dan sonra Türkiye'yle tarihi ve kültürel geçmişi yıllar öncesine dayanan Irak ile Habur Sınır Kapısı'nın ticari ilişkileri açısından önemine ve ülkenin kuzeyinde yaşayan Türkmenlere dikkat çekilmiştir. Son olarak yanında 2011 yılından itibaren devam eden iç savaş yaşanan Suriye'de, Türkiye'nin yaptığı faaliyetler ve insani yardımlar anlatılmıştır. Komşu ülkelerin tanıtımları bir bütün olarak değerlendirildiğinde daha çok ekonomik, tarihi ve kültürel geçmiş ve iş birliklerine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Komşu devletlerden sonra Fotoğraf 2'de sınırlarına, bayraklarına ve bağımsız oldukları tarihlere yer verilen "Türk Cumhuriyetleri" tanıtılmıştır.

Fotoğraf 2. Türk Cumhuriyetleri (Tüysüz, 2019, s. 182)

² Kitapta "Nahçıvan" olarak yanlış yazılmıştır.

Türk Cumhuriyetlerinden ilk incelenen Azerbaycan'ın Türkiye ile arasındaki tarihi ve kültürel bağlardan dolayı "iki devlet bir millet" olarak nitelendirilen kardeş ülke olduğu ifade edilmiş ve bu konuya yönelik Atatürk'ün "Azerbaycan'ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir." (Tüysüz, 2019, s. 183) sözüne yer verilmiştir. Türkmenistan'ın ise Türkiye ile ortak tarih, dil, inanç ve kültüre dayanan karşılıklı saygı ve iş birliği anlayışıyla Türkiye'de yaşayan ve öğrenim gören Türkmenistan vatandaşları anlatılmıştır. Bir diğer ülke olan Özbekistan'ı tanıyan ilk Türk devletinin Türkiye olduğu ifade edilmiş ve Türk firmalarının bu ülkedeki ticaret faaliyetlerine yer verilmiştir. Kırgızistan'da, 1997 yılında imzalanan Ebedî Dostluk ve İş Birliği Antlaşması ve cumhurbaşkanları düzeyinde karşılıklı ziyaretler sonrasında gelişen siyasi ve ticari ilişkiler vurgulanmıştır. Ekonomik ilişkilerin ifade edildiği bir başka ülke olan Kazakistan hakkında, Türk Cumhuriyetleri içinde en fazla ithalat ve ihracat yaptığımız ülke konumunda bulunması ifade edilmiştir. Kazakistan anlatılırken, 1993 yılında Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nin tüm Türk öğrencilerine kapılarını açması ve böylece Türk dili konuşan devlet ve topluluklara mensup öğrencilerin bir çatı altında eğitilmesinin önemi ifade edilmiştir. Son olarak Türkiye'nin Kıbrıs Türkleriyle olan tarihi ve kültürel bağlarının, KKTC'ye başta siyasi, askerî ve ekonomik konular olmak üzere her alanda desteğe dönüştüğünün altı çizilmiştir.

Öte yandan "Türk Cumhuriyetleri" tanıtılırken, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi kuruluşların Türk Cumhuriyetlerinde yaptığı faaliyetlerden örnekler sunulmuştur. Sonuç olarak Türk Cumhuriyetlerinin tanıtımında, diğer ülkelerden farklı olarak TİKA ve YTB aracılığıyla yürütülen eğitim iş birliklerine ve kültürel bağlara daha fazla dikkat çekildiği görülmüştür.

Kültürel bağların dışında "Farklı Kültürler" ve "Dünya Farklılıklarla Güzel" konu başlıkları içerisinde turizm faaliyetleri, farklı ülkelerin kültürel özellikleri ve kalıp yargılar üzerinden çeşitli ülkeler tanıtılmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Benzer sosyal ve kültürel özellikler açısından tanıtılan farklı ülkeler

İlk olarak "Farklı Kültürler" konu başlığında insanların seyahat etmeden önce ilgili ülkeye ait broşürlerden yararlanmasının önemi açıklanmış ve farklı ülkelere ait broşür örneklerine yer verilmiştir. Macaristan broşüründe Macarcanın yazıldığı gibi okunması ve Macarcadaki birçok kelimenin (elma-alma, kime-ki, var-van, sultan-zoltan vs.) Türkçede karşılığının bulunduğu vurgulanmıştır (Fotoğraf 3).

MACARİSTAN

Bir Avrupa ülkesi olan Macaristan'ın başkenti Budapeşte'dir. Nüfusu 10 milyon olan ülkenin resmî dili Macarcadır. Macarca Türkçe ile benzerlikler gösteren bir dildir. Her iki dilde de kelimeler yazıldığı şekliyle okunur. Ayrıca Macarcada aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Türkçedekine benzer kelimeler mevcuttur.

<u>Türkçe</u>	<u>Macarca</u>
Elma	Alma
Çok	Şok
Ben	En
Kim	Ki
Cep	Zseb
Var	Van

Macaristan'da en çok rastlanan erkek isimlerinden biri sultan anlamına gelen "Zoltan"dır. Osmanlı Dönemi'nden kalan bu ismin yanı sıra "Imre" ve "Attila" da yaygın olarak kullanılan isimlerdendir.

Fotoğraf 3. Macaristan broşürü (Tüysüz, 2019, s. 188)

Konu başlığı altında broşürüne yer verilen bir diğer ülke, Japonya'dır. İlgili broşürde öğrencilere Japonya'nın mutfağında pirincin önemi, konukseverliği ve yılbaşı kutlamaları üzerinden geleneksel kıyafetleri gösterilmiştir. Ayrıca judo sporu ve geleneksel Go oyunu ile "origami" sanatı açıklanmıştır.

Öte yandan "Dünya Farklılıkları Güzel" başlığı altında İskoçya'da sadece erkeklerin giydiği "kilt" adlı eteğe ve Hint kültüründeki "Hindistan sarısı" denilen dikişsiz kumaşlara yer verilmiştir. Ayrıca Şili'de bütün yiyeceklerin çatal ve bıçakla yenilmesi, İngiltere'de yemek servisinin kesinlikle soldan yapılması ve Hindistan'da sol elle yemek yenilmesinin görgü kuralları açısından hoş görülmediği üzerinde durulmuştur. Bunun yanında Taylandlılar selamlaşırken avuç içlerini birleştirerek başparmaklarını çenelerine doğru yaklaştırması ve diğer parmak uçları alınlarına değecek şekilde başlarını öne doğru eğmeleri, Çin'in Tibet bölgesinde karşılıklı olarak dil çıkarılmasının oldukça kibar bir selamlaşma olarak görüldüğü dile getirilmiştir. Ayrıca konu içerisindeki okuma metninde öğrencilere: "Farklılıklara saygı gösterildiği ölçüde insanlar arasındaki düşmanlık duyguları ve ön yargılar ortadan kalkar. Böylece barışın ve sevginin hâkim olduğu, insan onurunu yücelten bir dünya kurulur." (Tüysüz, 2019, s. 193) ifadesiyle, küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan ön yargı ve farklılıklara karşı saygı, barış ve sevgi gibi evrensel değerler kazandırılmaya çalışılmıştır. Özetle dünyanın diğer ülkelerinin tanıtıldığı bu bölümde, kültürel farklılıklara saygı değeri bağlamında örnekler sunulduğu görülmektedir.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Küresel Bağlantılar

5. sınıf ders kitabındaki küresel bağlantılar öğrenme alanında yakından uzağa ilkesi kapsamında öğrencilerin yaşadığı coğrafyanın dünya ekonomisindeki yerine değinilmiştir. Ayrıca uluslararası ilişkilerde turizmin önemi ve çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine ağırlık verilen ders kitabında işlenen ana konular, Şekil 4'te sunulmuştur.

Şekil 4. Sosyal bilgiler ders kitabında küresel bağlantılar

İlk konu başlığı “Yaşadığımız Yerin Ekonomiye Katkısı” öğrencilere yakından uzağa ilkesi gözetilerek anlatılmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de üretilen bazı ürünlerin (çay, mobilya, yağ, üzüm, fındık vs.) çeşitli ülkelere ihraç edildiği, buna karşın Türkiye’de üretilemeyen kahve ve petrol gibi ürünlerin ithal edildiği vurgulanmıştır. Bunun yanında özellikle Çin’den yoğun bir şekilde yapılan ithalata dikkat çekilmiştir.

Diğer yandan Bodrum ve Alanya’nın deniz turizmi merkezleri Göbeklitepe, Çatalhöyük ve Alacahöyük gibi arkeolojik kazı alanlarının Türkiye’nin ekonomisine katkıları açıklanmıştır. Bunun yanı sıra Avrupa ve Asya kıtaları arasında kara bağlantısı sağlayan İstanbul’daki üç büyük köprünün ülkeler arası ticaretteki rolüne vurgu yapılmıştır.

Sarmal yaklaşımla ele alınan “Ekonomik İlişkilerde Teknoloji” başlığı altında, ticaretin geçmişten günümüze serüveni ve ulaşım araçlarının gelişmesiyle birlikte ticaretin hayvanlar yerine gemi, tır, uçak gibi modern araçlarla gerçekleştirildiği görsellerle açıklanmıştır (Fotoğraf 4).

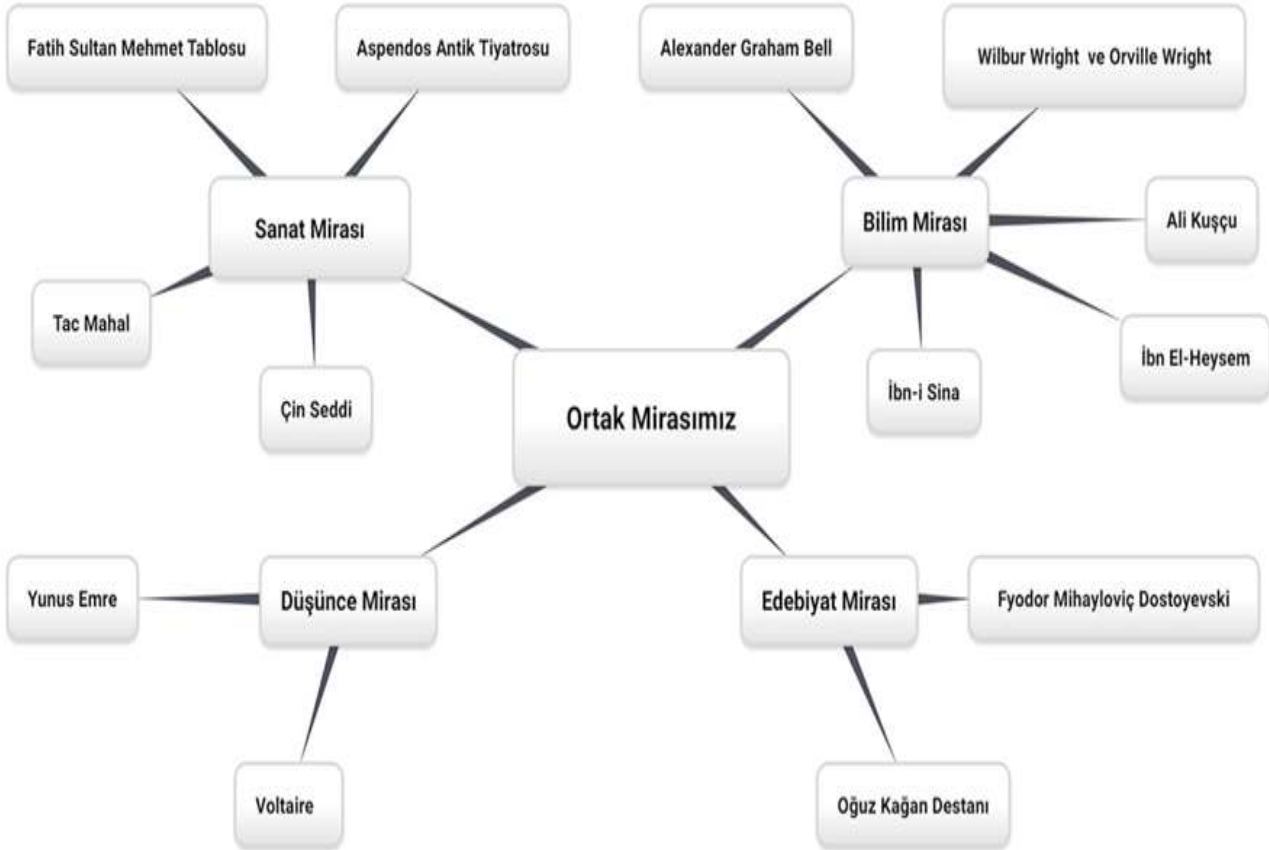

Fotoğraf 4. Modern ulaşım araçları (Şahin, 2019, s. 186)

Ulaşımdan sonra “Turizm ve Uluslararası ilişkiler” başlığında, yabancıların Adıyaman’daki Nemrut Dağı’nı ve Türklerin Peru’daki Machu Picchu (Maçı Piçu) Antik Kenti’ni ziyaret ettikleri örnek verilmiştir. Dünyanın çeşitli ülkelere yapılan bu gezilerin ekonomik olarak ülkelere belirli bir kazanç sağladığına ve

aynı zamanda ziyaret eden kişilerin bölgenin dil, kültür, yaşam biçimi ve dünya görüşü gibi unsurlarını keşfetmesine zemin hazırladığına vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda: “Turizm faaliyetleri insanlar arasındaki etkileşimi nasıl sağlar? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.” (Şahin, 2019, s. 184) sorusuyla öğrencilerden turizmin toplumlar arası etkileşimlerdeki rolüne ilişkin düşüncelerini ifade etmeleri istenmiştir.

“Ortak Mirasımız” konu başlığında ise ortak miras unsurları; bilim, sanat, edebiyat ve düşünce olarak sınıflandırılmış ve bu mirasın toplumlar arası etkileşimdeki rolüne vurgu yapılmıştır. Kitapta yer verilen ortak miras unsurları ve örnekleri, Şekil 5’te sunulmuştur.

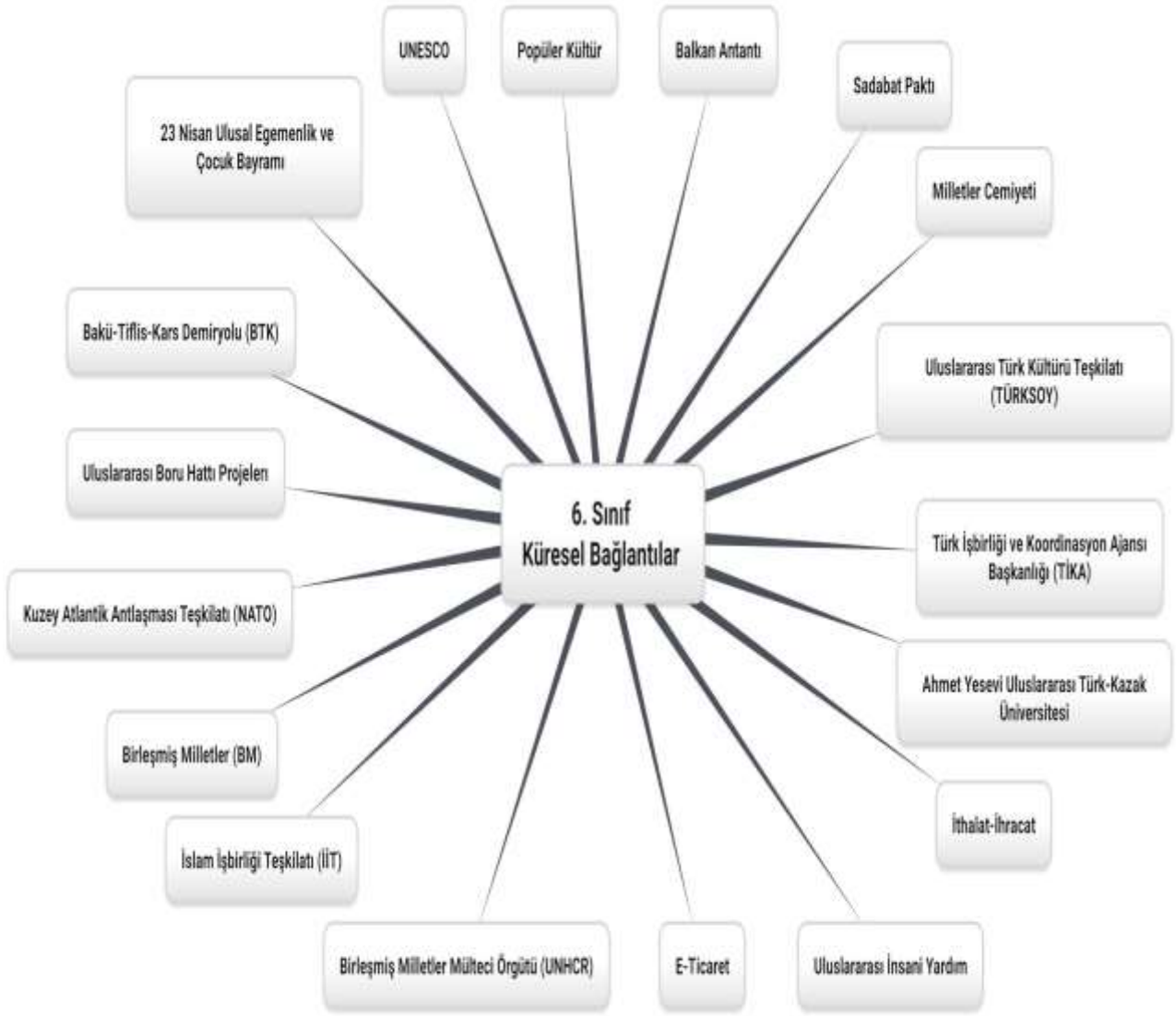
Şekil 5. Ortak miras unsurları ve örnekleri

Şekil 5’te görüldüğü gibi, bir milletin ürettiği veya geliştirdiği ürünün, yetiştirdiği bilim insanlarının farklı toplumlara, yani bütün dünyaya faydalı olabileceğine dikkat çekilmektedir. Örnek olarak Çin’in icat ettiği pusulayı bütün insanlığın kullandığına değinildikten sonra öğrencilere yöneltilen: “Lidyalıların hangi icadı günümüzde bütün insanlar tarafından kullanılmaktadır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınız ile paylaşınız.” (Şahin, 2019, s. 191) sorusuyla öğrencilerin paranın uluslararası kullanımına ilişkin fikir üretmesi beklenmiştir.

Ortak miras unsurları ve örneklerinden sonra ortak miras öğelerini korumak için faaliyet gösteren kuruluşlara ve Türkiye’nin iş birliklerine değinilmiştir. Bu bağlamda kültürel miras denilince ilk akla gelen UNESCO’nun, “dünya mirası” statüsü verdiği ve “Dünya Miras Listesi” adıyla koruma altına aldığı doğal varlık veya eserlerden örnekler (Büyük Kanyon Milli Parkı-ABD, Victoria Şelalesi-Zambiya ve Zimbabve ve Pamukkale Travertenleri-Denizli) verilmiştir. 5. sınıf kitabı genel olarak değerlendirildiğinde, 4. sınıf kitabından farklı olarak dünya ortak kültürel miras öğelerinin vurgulandığı görülmektedir.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Küresel Bağlantılar

4. sınıf ders kitabında ele alınan küresel bağlantılar öğrenme alanındaki konular, 6. sınıfta genişletilerek sunulmuştur. Ayrıca önceki kademelerden farklı olarak popüler kültür, uluslararası örgütler, insani yardımlar ve e-ticaret konularına yer verilmiştir. 6. sınıfta ele alınan ana konular, Şekil 6’da sunulmuştur.

Şekil 6. 6. sınıf sosyal bilgiler küresel bağlantılar

Şekil 6’da sunulduğu gibi, “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ilk olarak evrensel barışın sağlanması için Türkiye’nin attığı adımlar, “Milli Dış Politikamız” konu başlığı ele alınmıştır. Bu kapsamda Türkiye’nin I. Dünya Savaşı sonrası Milletler Cemiyeti’ne, II. Dünya Savaşı’na giden süreçte Balkan Antantı ve Sadabat Paktı gibi bölgesel işbirliklerine dâhil olmasının üzerinde durulmuştur. Ayrıca uluslararası sorunlar karşısında diplomatik faaliyetlerin önemi ifade edilmiş ve Türkiye’nin Musul, Hatay ve Boğazlar sorunlarında izlediği politikalar açıklanmıştır. Ayrıca konuya ilişkin öğrencilere: “Mustafa Kemal Atatürk’ün “Yurtta barış dünyada barış!” sözünü açıklayınız.” (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz, 2019, s. 231) sorusu yöneltilmiş ve Türkiye’nin dünyadaki devletlerle olan sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini ilgilendiren kurum ve kuruluşlarda aktif rol aldığı belirtilmiştir.

Diğer yandan Türkiye’nin uluslararası platformlarda faaliyet gösteren TİKA ve Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) tanıtılmıştır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5. TİKA ve TÜRKSÖY (Yıldırım ve diğerleri, 2019, s. 232)

Ayrıca 4. sınıfta ayrıntılı olarak incelenen Yunanistan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan'a bağlı Nahçıvan³ Özerk Cumhuriyeti, İran, Irak ve Suriye gibi sınır komşusu devletlerin yalnızca isimlerine yer verilmiştir. Yine bu bölümde Türkiye'nin yürüttüğü barışçıl politikanın sonucu olarak komşularıyla kültürel, sosyal ve ticari ilişkilere sahip olduğu vurgulanmıştır.

Konunun devamında Türkiye'nin, Türk Cumhuriyetlerinden Kazakistan ile yaptığı eğitim işbirliği neticesinde 31 Ekim 1992 tarihinde kurulan ve iki ülke arasında kültür köprüsü görevi yapan "Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi"ne yer verilmiştir. Bu kapsamda öğrencilere: "Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri ile kültürel, sosyal ve siyasi ilişkilerde üniversitelerin etkisini aşağıdaki kutucuklara yazınız." (Yıldırım ve diğerleri, 2019, s. 231) sorusuyla Türk Cumhuriyetleriyle olan ilişkilerde üniversitelerin rolünün öğrenciler tarafından değerlendirilmesi istenmiştir (Fotoğraf 6).

7.6: Ahmet Yesevi Üniversitesi-Kazakistan

Fotoğraf 6. Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi (Yıldırım ve diğerleri, 2019, s. 233)

³ Kitapta "Nahçıvan" olarak yanlış yazılmıştır.

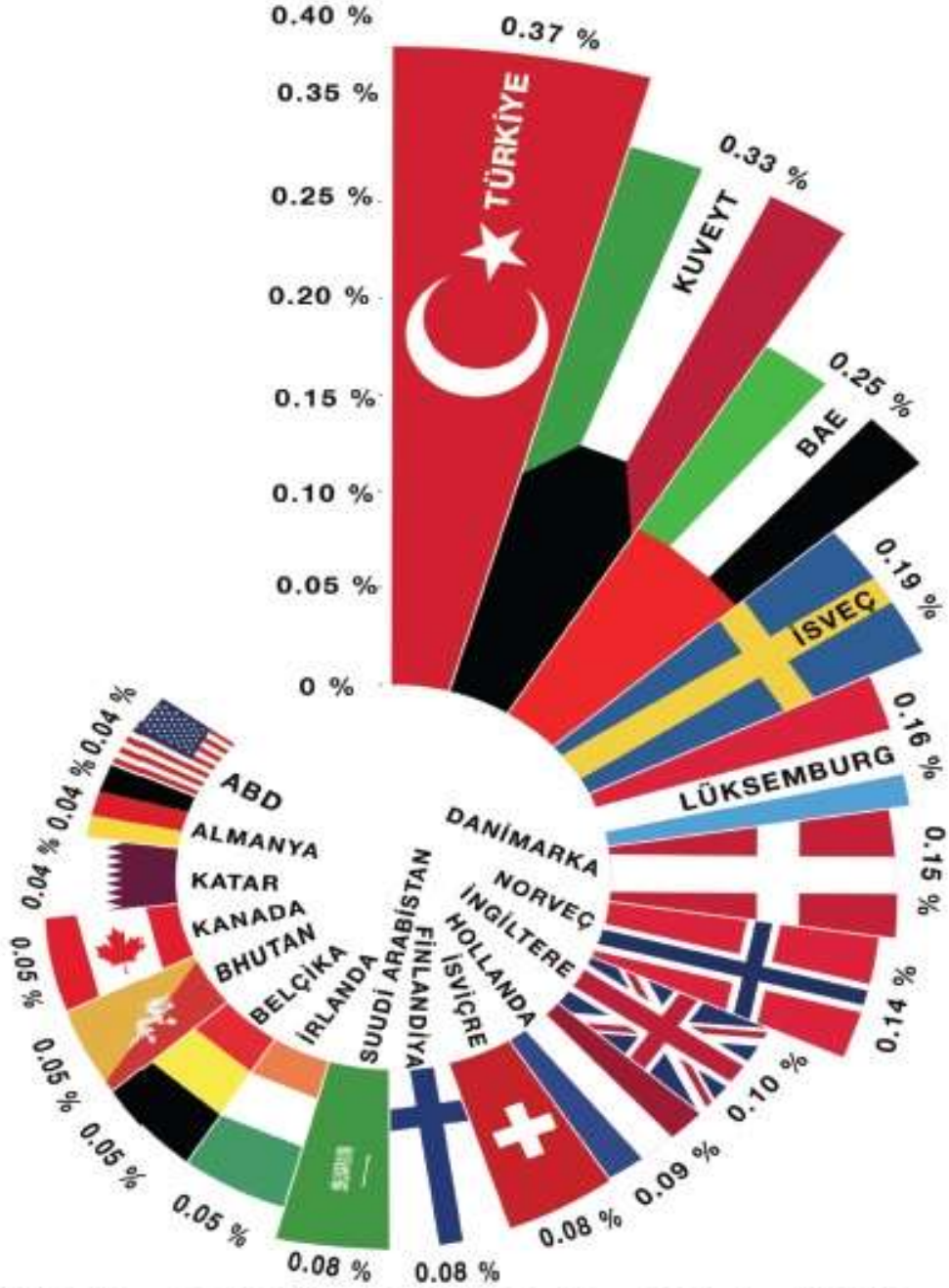
Uluslararası işbirliklerinden sonra Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri ışığında Türkiye'nin, Türk devletleri, komşu ülkeler ve diğer devletlerle olan uluslararası ticaret verileri sunulmuştur. Ayrıca ithalat ve ihracat kavramlarının açıkladığı bu bölümde, Türkiye'nin ithalat ve ihracatındaki ilk on sırada yer alan devletler tablo şeklinde öğrencilere sunulmuştur (Fotoğraf 7).

TÜİK 2018		TÜİK 2018	
En fazla ihracat yaptığımız on ülke		En fazla ithalat yaptığımız on ülke	
1.	Almanya	1.	Rusya Federasyonu
2.	Birleşik Krallık	2.	Çin
3.	İtalya	3.	Almanya
4.	Irak	4.	Amerika Birleşik Devletleri (ABD)
5.	Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	5.	İtalya
6.	İspanya	6.	Birleşik Krallık
7.	Fransa	7.	Fransa
8.	Hollanda	8.	İran
9.	Belçika	9.	Güney Kore
10.	İsrail	10.	İspanya

Fotoğraf 7. Türkiye'nin ithalat ve ihracat yaptığı ülkeler (2018 TÜİK), (Yıldırım ve diğerleri, 2019, s. 239)

Ayrıca son yıllarda iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak artık uluslararası ticarete büyük şirketlerin yanında bireysel satıcıların da elindeki ürünleri herhangi bir ülkedeki alıcıya e-ticaret sayesinde ulaştırabildiği bir örnekle açıklanmıştır.

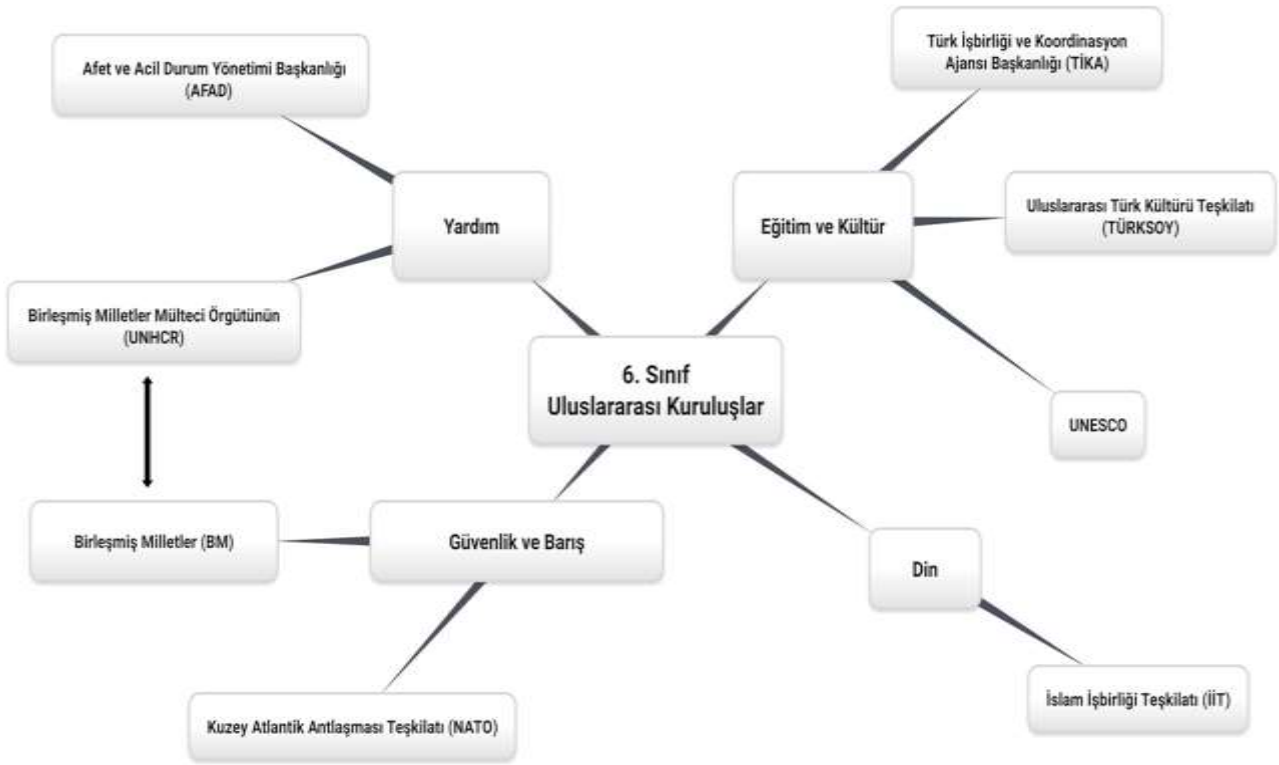
Diğer yandan yine Türkiye'nin dünyanın farklı ülkelerinde yürüttüğü insani yardım faaliyetleri, "Milli Dış Politikamız" ve "Türkiye Beklenilendir" gibi farklı konu başlıkları içerisinde ele alınmıştır. "Milli Dış Politikamız" başlığında, Suriye'de 2011 Mart ayında patlak veren ve hala devam eden iç savaş sonrası Türkiye'nin 3.5 milyondan fazla Suriyeli mülteciye kapılarını açtığı ifade edilmiş ve bu kapsamda öğrencilere: "Türkiye olarak Suriyeli mültecilere sahip çıkmamızı insani değerler açısından açıklayınız." (Yıldırım ve diğerleri, 2019, s. 235) sorusu yöneltilmiştir. Ayrıca "Türkiye Beklenilendir" konu başlığı altında "Milli Dış Politikamız" konu başlığında olduğu gibi Atatürk'ün "Yurtta barış dünyada barış!" (Yıldırım ve diğerleri, 2019, s. 241) sözüyle konuya giriş yapılmış ve Türkiye'nin milli gelirine oranla dünyada en fazla insani yardım faaliyetinde bulunan ülke olduğu vurgulanmıştır (Fotoğraf 8).

7.15: Millî Gelir Oranına Göre Ülkelerin Yaptığı Yardım Grafiği-Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu (TİKA 2015)

Fotoğraf 8. Millî gelir oranına göre ülkelerin yaptığı yardım grafiği (Yıldırım ve diğerleri, 2019, s. 242)

Bunun yanı sıra Türkiye'nin İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO) gibi uluslararası kuruluşlardaki rolüne değinilmiştir. Ayrıca öğrencilere Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, barış gücü olarak görev aldığı Somali, Gürcistan, Bosna-Hersek, Kosova, Afganistan ve Lübnan gibi çeşitli ülkeler örnek olarak sunulmuştur. Bu bölümde yer verilen uluslararası kuruluşlar ve faaliyet gösterdiği alanlar, aşağıdaki Şekil 7'de özetlenmiştir.

Şekil 7. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında uluslararası kuruluşlar ve faaliyet alanları

Uluslararası kuruluşların dışında Türkiye'nin uluslararası faaliyetlerine dikkat çekmek için "Millî Tren Projesi" ve Türk devletleriyle aramızdaki ekonomik, sosyal ve ticaretin gelişmesine katkı sağlayacak Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolu Projesi (BTK) örneklerine verilmiştir. Bu örneklerden sonra Türkiye'nin UNESCO'nun en önemli yönetici organlarına katkı sağladığına vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Türk Milli Komisyonunun girişimleri sonucunda UNESCO'nun, Matrakçı Nasuh'un ölümünün 450. yılını, Evliya Çelebi'nin doğumunun 400. yıl dönümünü ve Mevlânâ Celâlettin'i Rûmî'nin 800. doğum yıl dönümünün dünya çapında kutlanması gibi çeşitli örnekler sunulmuştur. Ayrıca her yıl farklı ülkelerden çocukların katılımıyla Türkiye'de kutlanan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı hakkında öğrencilere: "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın dünyada kutlanan ilk ve tek çocuk bayramı olmasını Türkiye'nin uluslararası rolü açısından nasıl değerlendirirsiniz?" (Yıldırım ve diğerleri, 2019, s. 246) sorusu yöneltilmiş ve bu bayramın uluslararası öneminin öğrenciler tarafından yorumlanması amaçlanmıştır (Fotoğraf 9).

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın dünyada kutlanan ilk ve tek çocuk bayramı olmasını Türkiye'nin uluslararası rolü açısından nasıl değerlendirirsiniz?

Fotoğraf 9. Uluslararası çocuk bayramı (Yıldırım ve diğerleri, 2019, s. 246)

Uluslararası boyutta ele alınan bir diğer konu da vakıflar olmuştur. Bu amaçla, 2016 yılında kurulan ve yurtdışında Türkiye Cumhuriyeti adına MEB'in dışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluş olan Türkiye Maarif Vakfı ve Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de bulunan ve uzun zamandır kapalı olan Şehitlik Camisi'nin tadilat işlemlerini gerçekleştiren Türkiye Diyanet Vakfı'na (TDV) dair genel ağdan haber örnekleriyle değinilmiştir.

Diğer yandan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer almayan "Kültür, Medya, Popüler Kültür" başlığına yer verilmiştir. Bu kapsamda "popüler kültür"ün tanımı yapıldıktan sonra, televizyon ve genel ağ gibi teknolojik araçlar ile dünyayı etkisi altına aldığı ve Türk milli kültürü ve toplumu üzerindeki olumsuz etkileri açıklanmıştır. Ayrıca günümüzde küreselleşmeyle beraber artık insanların benzer tutum, davranış ve yaşam tarzlarına sahip olduğuna, özellikle çocukların bu anlamda olumsuz etkilendiğine ve bunların neticesinde oluşan kültür erozyonuna dikkat çekilmiştir (Fotoğraf 10).

Kavramlar

Kültür, Medya, Popüler Kültür

Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü sanatı, inançları, örf ve âdetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşüncü tarzıdır. Toplumun ayırt edici niteliklerinden oluşan kültür, günümüzde iletişimle iç içe geçmiş durumdadır. Kültürümüze ait olmayan unsurlar medya araçları yoluyla milli kültürümüzü ve dolayısıyla da toplum hayatını etkilemektedir.

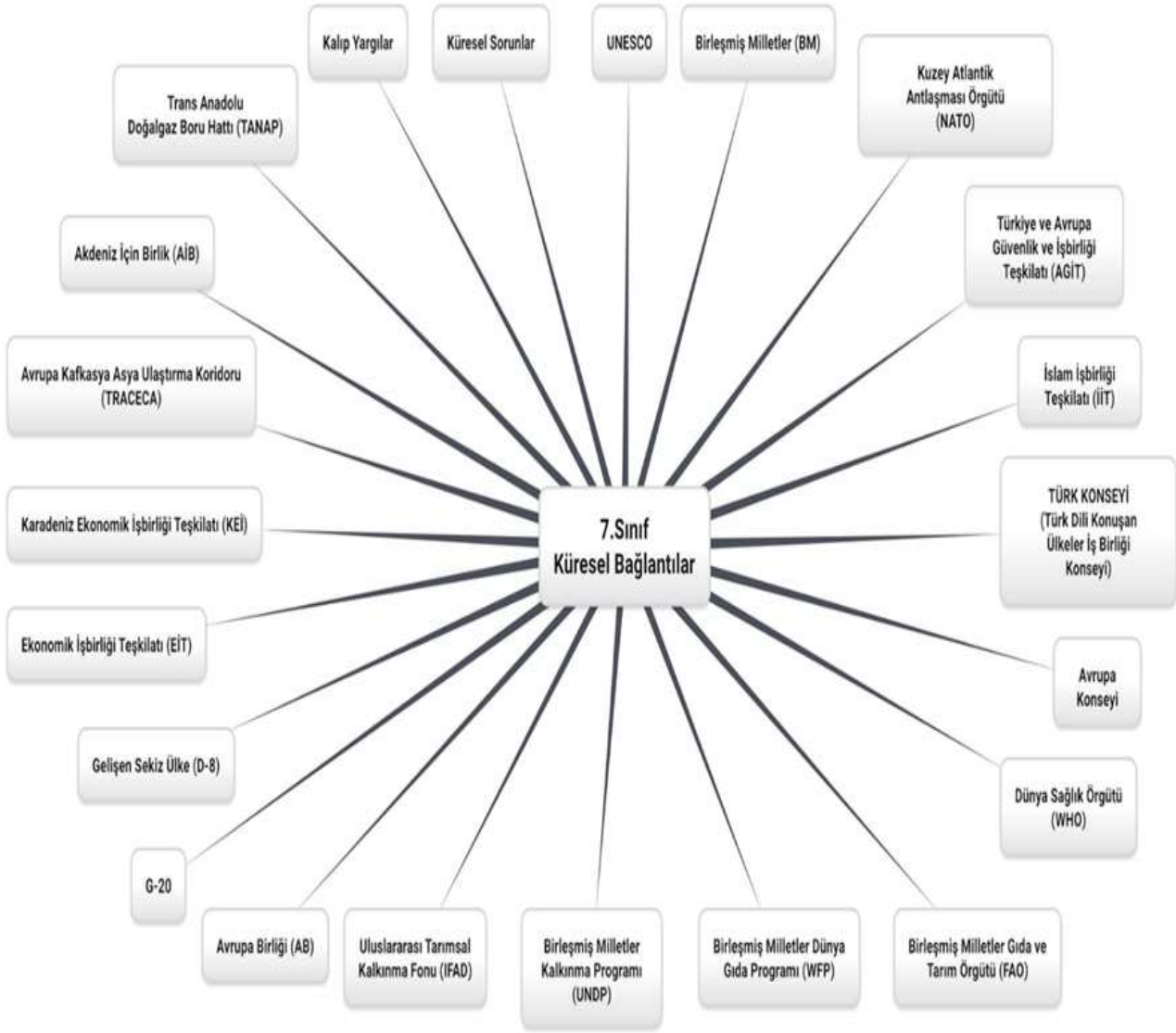

Fotoğraf 10. Kültür, popüler kültür ve medya (Yıldırım ve diğerleri, 2019, s. 249)

Popüler kültürün Türkçe üzerindeki olumsuz etkilerinin dizi ve film örnekleriyle açıklandığı bu başlıkta öğrencilere popüler kültürün olumsuz etkileri karşısında iyi bir medya okuryazarı olarak milli kültürüne sahip çıkmaları gerektiği anlatılmıştır. 6. sınıf küresel öğrenme bağlamında yine Türkiye'nin ekseninde çeşitli uluslararası kuruluşlara, faaliyetlere yer verildiği ve diğer sınıflardan farklı olarak popüler kültür ve küreselleşme kavramlarına ilk defa değinildiği görülmektedir.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Küresel Bağlantılar

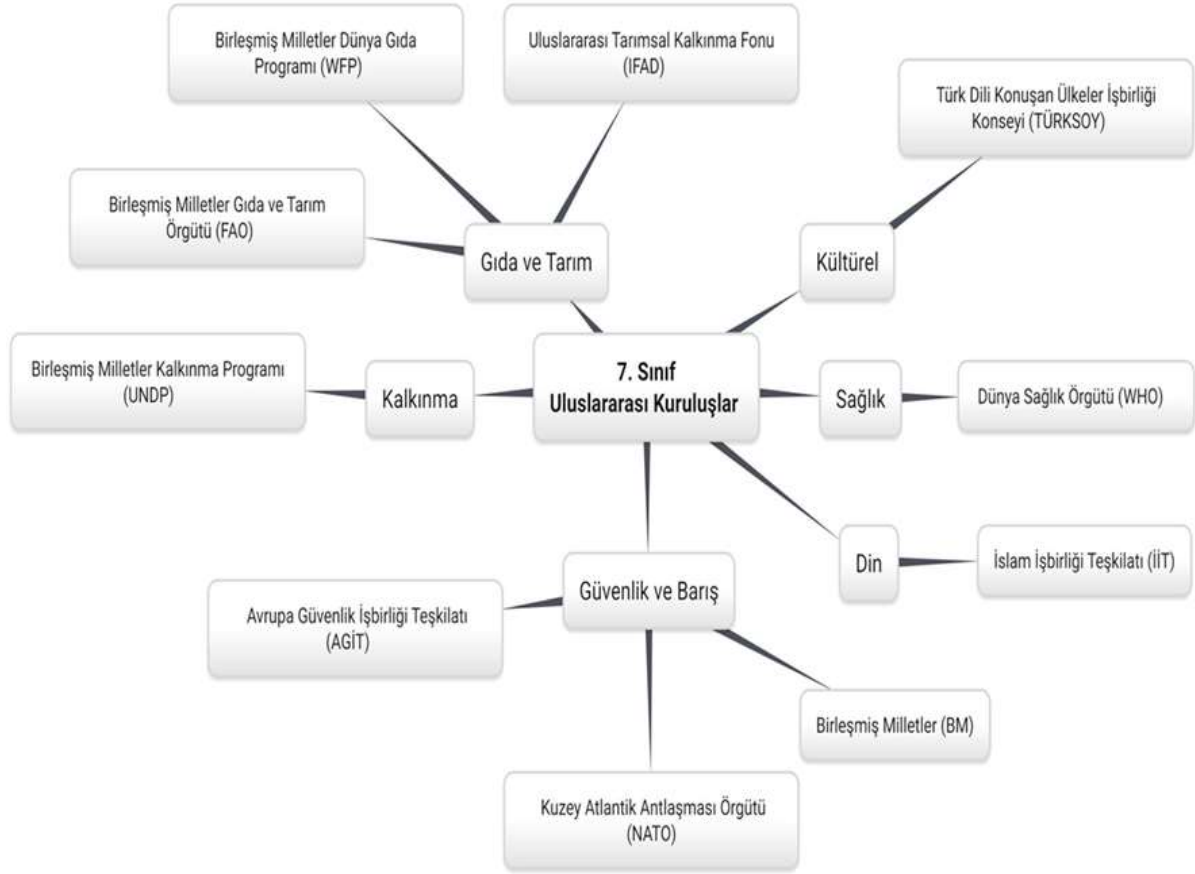
Son olarak, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki küresel bağlantılar öğrenme alanında diğer sınıflarda değinilen uluslararası ekonomik, bilimsel, ticari, politik ve kültürel örgütlere değinilmiştir. Bunun yanında kültürel etkileşimlerde küreselleşmenin olumsuz sonuçları, tüm insanlığı ilgilendiren küresel sorunlara çözüm üreten "küresel vatandaşlık" tipi üzerinde durulmuştur. 7. sınıf ders kitabında küresel bağlantılar öğrenme alanındaki ana konu başlıkları Şekil 8'de gösterilmiştir.

Şekil 8. 7. sınıf sosyal bilgiler küresel bağlantılar öğrenme alanı

Şekil 8'deki ana konular kapsamında ilk olarak "Türkiye'de ve Dünyada Barış" konu başlığında, UNESCO'nun Mustafa Kemal Atatürk'ün 100. doğum yıl dönümü dolayısıyla 1981 yılını Dünya Barış Yılı olarak ilan etmesine ve ilan kararı almasına yönelik gerekçelerine yer verilmiştir.

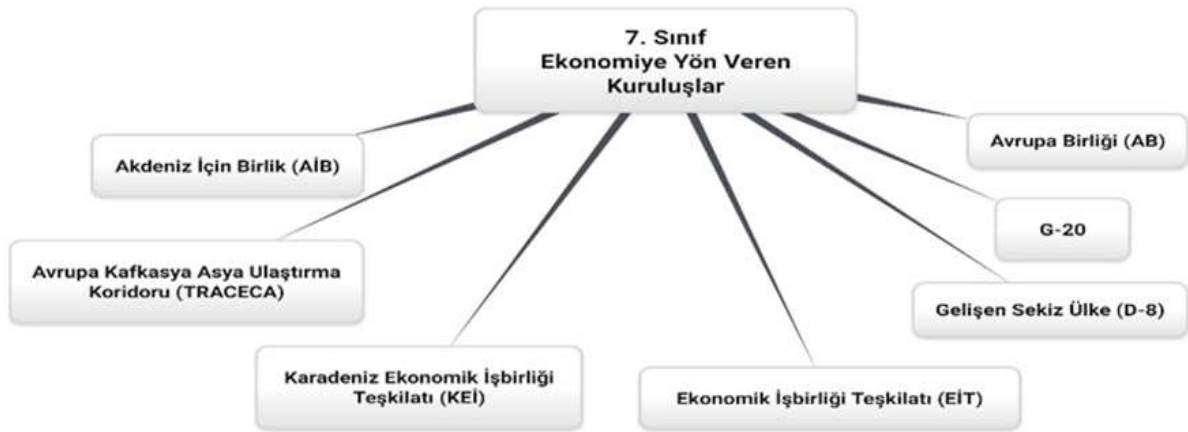
UNESCO'nun dışında ekonomik, bilimsel, ticari, politik ve kültürel alanlarda uluslararası iş birliği ve dünya barışı sağlamak için kurulan örgütlere değinilmiştir. Kitap içerisinde özelliklerine yer verilen bu uluslararası kuruluşlar ve faaliyet alanları, Şekil 9'da sunulmuştur.

Şekil 9. Uluslararası kuruluşlar ve faaliyet alanları

Şekil 9’da görüldüğü gibi, Türk ve İslam dünyası içerisinde işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek, tüm insanlığı en yüksek sağlık şartlarına ulaştırmak, dünyadaki tarım ve gıda faaliyetlerini daha verimli hale getirmek ve son olarak gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomisine katkı sağlamak için çalışmalar yürüten örgütler tanıtılmıştır.

Öte yandan Türkiye’nin, siyasi ve ekonomik açıdan güçlü bir devlet olma yolunda komşu devletler ve diğer ülkelerle arasındaki ticari ilişkiler ve işbirlikleri “Ekonomiye Yön Veren Kuruluşlar” konu başlığında ele alınmıştır. Ekonomi, bilim, ticaret, eğitim, teknik, politik, kültürel ve siyasi konularda yürütülen işbirliğinin ülkelere ekonomik katkıları ifade edilmiş ve küreselleşmeyle birlikte artık ülkelerarası iş birliğinin kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda “Ekonomiye Yön Veren Kuruluşlar” konu başlığı içerisinde öğrencilere tanıtılan kuruluşlar, Şekil 10’da sunulmuştur.

Şekil 10. Ekonomiye yön veren kuruluşlar

Ayrıca Şekil 10'daki kuruluşları tanıtırken, öğrencilere: “Ülkeler uluslararası ticareti canlandırmak için neler yapabilir? Tartışınız.” (Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan ve Aygün, 2019, s.221) sorusu yöneltilmiş ve onlardan uluslararası ekonomiye ilişkin görüşlerini paylaşmaları istenmiştir.

7. sınıf seviyesine kadar işlenen Türkiye'nin komşuları, faaliyet gösterdiği uluslararası kuruluşlar ve ticari ilişkilerin dışında, farklı olarak ilk defa bu bölümde ön yargılar, İslamofobi ve ırkçılık kavramlarını içeren “İnsanları Nasıl Tanıyoruz?” konu başlığı altında son yüzyılda artan ırkçı ve ayrımcı tutumlara değinilmiştir. Bu kapsamda kalıp yargılar, insanları özelliklerine göre sınıflandırma eğiliminin neden olduğu bir algılama ve davranış biçimi olarak açıklanmış ve insanlarda var olduğu sanılan bu özelliklerin çoğunlukla gerçeğe dayanmadığı vurgulanmıştır. “Genelleştirme Eğilimi” ve “Özelleştirme Eğilimi” olmak üzere iki doğrultuda gelişen bu kalıp yargılara ilişkin 1930'lu yıllarda Afrika kökenli insanlar hakkındaki yaklaşımlar örnek gösterilmiştir (Fotoğraf 11).

Karşılaştığımız ve etkileşime girdiğimiz insanların davranışlarını onların kültürel norm ve değerlerine göre değil de kendi kültürümüzün kurallarına göre değerlendiririz. Bu durumda o birey ya da üyesi olduğu grup hakkında yanlış düşüncelere varabilir ve onlar hakkında bazı yakıştırmalar yapabiliriz. Bu da kuracağımız iletişimi ve tavırlarımızı olumsuz yönde etkiler.

Görsel 7.14

Kalıp yargılardan kurtulmamızın yolu, farklılıkları tanımak ve saygılı olmaktır. İnsanları olduğu gibi kabul etmek ve yardımlaşma duygusunu geliştirmek kalıp yargıların yok olmasını sağlar.

Çoğu zaman kalıp yargılarda gerçeğin payı oldukça azdır. Kalıp yargılar değiştirilemez gibi zannedilse de aslında değiştirilebilirler. Örneğin 1930'lu yıllarda Afrika kökenli insanlar için oluşturulmuş olan olumsuz kalıp yargılar, 1960'lardan sonra gerek sanatsal etkinlikler gerek spor etkinlikleri gerekse bu insanlarla daha fazla etkileşime yol açan ortamlar sayesinde değişmiştir.

Kalıp yargıların zaman içinde ön yargıya dönüşmesi çeşitli sorunlara yol açarak ayrımcılığa sebep olabilir. Bir ülkenin vatandaşları, bir dinin mensupları, bir okulun mezunları, bir takımın taraftarları aynı özelliklere sahip olamaz. Ancak kalıp yargılar onların öyle görülmesine yol açar.

Fotoğraf 11. Kalıp yargılar (Gültekin ve diğerleri, 2019, s. 230)

Ayrıca Fotoğraf 11'de görüldüğü gibi, kalıp yargılara yönelik öğrencilerden: “Kalıp yargıya maruz kalmış, farklı kültür ve milletten insanlar bu durumdan nasıl etkilenir? Yazınız.” ve “Farklı kültürlerle sahip insanlara yönelik kalıp yargıların toplumsal ilişkileri nasıl etkileyeceği hakkındaki düşüncelerinizi yazınız.” (Gültekin ve diğerleri, 2019, s. 230) sorularıyla farklı kültürlerle etkileşimde kalıp yargıların olası etkilerini tartışmaları beklenmiştir.

Öğrenme alanının devamında “Küresel Sorunlara Çözüm Üretiyorum” konu başlığında, belirli zamanlarda dünyanın doğal dengesinin bozulmasına bağlı olarak bazı sorunların ortaya çıkması ve bu

sorunların insanların yaşamına olumsuz yansımaları açıklanmıştır. Bu sorunlar, tüm insanlığı ilgilendirdiği için “küresel sorun” olarak ifade edilmiş ve dünyada meydana gelen doğal, ekonomik, şiddet ve terör kaynaklı olaylardan örnekler incelenerek evrensel sonuçlarına değinilmiştir. Bu kapsamda incelenen küresel sorunlar, Şekil 11’de özetlenmiştir.

Şekil 11. Küresel sorunlar

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda Küresel Bağlantılar Öğrenme alanını açıklamasında belirtildiği gibi (MEB, 2018, s. 11), öğrencilere: “Sınıfta arkadaşlarınızla gruplar oluşturunuz. Aşağıda verilen küresel sorunlardan birini seçerek bu küresel sorunun çözümüne yönelik geliştirdiğiniz çözüm önerilerinizi aşağıya yazınız.” (Gültekin ve diğerleri, 2019, s. 236) sorusu yöneltilerek onların küresel sorunlara çözüm üretmesi istenmiştir. Bu bölümde dünyayı ilgilendiren sorunlara karşı duyarlı olan ve onlara çözüm üreten vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Günümüzde her alanda etkilerini hissettiren küreselleşme, Türkiye’de Sosyal Bilgiler derslerinde okutulan ders kitaplarında daha çok küresel bağlantılar öğrenme alanında yer almıştır (MEB, 2018). Küresel bağlantılar öğrenme alanının Sosyal Bilgiler ders kitaplarına (4-7. sınıflar) yansımalarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada ulaşılan sonuçları karşılaştırmalı olarak tartışmak ve değerlendirmek yerinde olacaktır.

Öncelikle incelenen ders kitaplarında küresel konuların Türkiye eksenli işlendiği görülmektedir. Yani her konuda, Türkiye’den yola çıkarak dünya ile bağlantı kurulmuştur. Ayrıca küresel konularla bağlantı kurmak için en çok Türkiye’nin diğer devletlerle olan ekonomik, kültürel ve politik ilişkilerine vurgu yapılmıştır. Bu ilişkilerden bahsederken, özellikle son yıllarda Türk Cumhuriyetlerinde görünürlüğü artan TİKA, TÜRKSOY, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Maarif Vakfı gibi kurum ve kuruluşların faaliyetlerinden güncel örnekler sunulmuştur. Daha önce içeriğine değinilen çalışmada Şimşek (2008), 2005 Programına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tanıtılan ülkelerin yalnızca Türklerin yaşadığı yerlerden oluştuğunu tespit etmiştir. 2019 kitaplarında benzer bir yaklaşım olmakla birlikte Finlandiya, İngiltere, İskoçya, Japonya, Şili, Hindistan gibi ülkelerin tanıtılması, bu yaklaşımda bazı değişiklikler yaşandığını göstermektedir. Bunların dışında dünya mirası denilince ilk akla gelen UNESCO, 4. sınıf seviyesi hariç tüm sınıflarda örneklerle ele alınmıştır.

Öte yandan dünyada insanların birbirlerini doğru bir şekilde tanımalarının önündeki en büyük engellerden biri olan kalıp yargılar sorunu, 4. ve 7. sınıflarda işlenmiştir. 4. sınıfta daha çok kültürel farklılıklar vurgusuyla ele alınan kalıp yargılar, 7. sınıfta İslamofobi ve ırkçılık kavramlarıyla birlikte sunulmuştur. Ayrıca küresel

bağlantılar öğrenme alanında daha fazla yer alması beklenen küresel sorunlar ve onlara karşı çözümler üretecek küresel vatandaşlık tipinin, yalnızca 7. sınıfta dolaylı olarak ele alındığı görülmektedir. Bu yönüyle küresel bağlantılar öğrenme alanında öğretilmek istenen kazanımlara en uygun konuların 7. sınıfta yer aldığı söylemek mümkündür. Zaten burada olduğu gibi, hem 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programlarında (MEB, 2006; 2018) dolaylı olarak küresel vatandaşın niteliklerine yer verilmiştir. Bu da 2005 yılından itibaren Türkiye’de Sosyal Bilgiler öğretimi kapsamında küresel vatandaşlık eğitiminin dolaylı da olsa (Çolak, 2015) yer bulmasını sağlamıştır. Çolak (2015) tarafından 2005 programı için yapılan bu tespitin, hem 2018 Programı hem de 2019 yılında okutulan sosyal bilgiler ders kitapları için de geçerli olduğunu ve küresel vatandaşlığa doğrudan vurgu yapılmadığını söylemek mümkündür.

Diğer yandan 4. ve 5. sınıf kitaplarında küresel konular işlenmesine rağmen, küreselleşme olgusu ve onun sonuçları yalnızca 6. ve 7. sınıflarda yer verilmiştir. Özellikle 6. sınıfta eleştirel bir yaklaşımla küreselleşmenin ve ona bağlı olarak oluşan popüler kültürün milli kültüre zararlarına dikkat çekilmiştir. Bu yaklaşım, küreselleşmenin farklı bölge, kültür ve uygarlıklar arasında yeni çatışmaların ve ekonomik eşitsizliklerin sebeplerinden biri olarak gören küreselleşme karşıtlarını-kuşkucuları (Held ve diğerleri, 2000) akla getirmektedir. Kitapta özellikle küreselleşmenin olumsuz yönlerinin ön plana çıkarılması, küreselleşmeye kuşkuyla bakıldığını göstermektedir. Bu yaklaşımın ortaya çıkmasında başta aşırı küreselleşmecilerin (hyperglobalist) ulusal sınırların ve devletlerin küreselleşmeyle ortadan kalkacağına dair görüşlerinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu tür aşırı küreselleşme yorumları, eğitimcileri ve politika yapımcıları küresel vatandaşlık ya da küresel değerler eğitiminden (Özyurt, 2009) uzaklaştırmaktadır. Küresel vatandaşlık, bireylerin ulusal vatandaşlığı daha düşük statüde görmesi veya reddetmesi anlamlarına gelmemektedir (Çolak, 2019). Aksine küresel vatandaşlığın amacı, küresel sorunlara duyarlı olan ve onların çözümünde etkin rol alan bireyler (Kan, 2009) yetiştirmektir. Bu bağlamda 7. sınıf ders kitabında yer alan “Küresel Sorunlar” konu başlığı altında öğrencilerden küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunlar hakkında çözüm yolları üretmeleri istenmiştir (Gültekin ve diğerleri, 2019).

Yine küresel vatandaşlıkta, adil dünya düzenine yönelik olarak tüm halkları bir arada tutan evrensel hak ve yükümlülükler, milli ve evrensel değerleri benimseyen yaşam tarzı ve felsefesinin yanında, küresel düzeyde bilgi, beceri ve değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesine vurgu yapılmaktadır (Çolak, 2019). Ayrıca bireyler, hem yaşadıkları yerin vatandaşı hem de dünyanın küresel vatandaşıdır (Myers, 2010). Çoğu zaman bu ayrıntılar hesaba katılmadan yalnızca aşırı küreselleşmeci yaklaşımların düşünceleriyle küresel vatandaşlık bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Bu yönüyle küresel vatandaşlık konusunun ve içeriğinin daha somut verilerle hem eğitimciler hem de alan uzmanları tarafından yeniden değerlendirilmesinde fayda vardır.

Diğer yandan 2019 Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriklerine ve konularına ilişkin ulaşılan sonuçlarla, 2005 Programına göre hazırlanan ders kitaplarıyla ilgili yapılan incelemelerin (Çakar, 2008; Gökpunar, 2019; Özyurt, 2009; Sağlam ve diğerleri, 2011; Şimşek, 2008; Ulu, 2015) bulgularını karşılaştırmak, ders kitaplarındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymak gerekmektedir. Kitaplara içerik benzerlikleri açısından bakıldığında küreselleşme, Türkiye’nin diğer ülkelerle ilişkileri, göç, uluslararası kuruluşlar, uluslararası ticaret, ulaşım, haberleşme, kitle iletişim araçları (özellikle bilgisayar ve internet), turizm, ortak kültürel miras öğeleri, kültürel çeşitlilik, küresel ekonomik sistem ve küresel vatandaşın nitelikleri gibi konular ön plana çıkmıştır. Farklılıklar açısından bakıldığında çeşitli ders kitaplarında Çocuk Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Çakar, 2008; Gökpunar, 2019) ve küreselleşmenin çeşitli boyutlarına (Gökpunar, 2019) vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir.

Bu çalışmaya konu olan, 2019 yılında okutulan ders kitaplarında ise farklı olarak, Türk Cumhuriyetlerinde faaliyetler gösteren TİKA, Maarif Vakfı, Diyanet Vakfı gibi kuruluşların, küreselleşmenin olumsuz yansımaları ve küresel sorunlar (açlık, terörizm, iklim değişikliği, kuraklık, açlık) gibi yeni konulara yer verildiği görülmektedir. Bu farklılıkları değerlendirirken kitapların yayınevleri, yazarlarının bakış açıları, programlardaki kazanımları nasıl yorumladıkları ve hangi örnekleri vermek istedikleri gibi değişkenleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu sonuçlar, Sosyal Bilgiler derslerinde küreselleşme olgusu, küresel sorunlar ve küresel vatandaşlığa ilişkin konuların kapsam ve içeriğinin, 2005-2019 yılları arasında

önemli bir değişiklik göstermediğini ve 2019 kitaplarında farklı olarak Türkiye'yi de yakından ilgilendiren bazı güncel küresel olaylara yer verildiğini ortaya koymaktadır. İçeriklerin bu yakınlığı, 2005 ve 2018 sosyal bilgiler programlarının yapı, içerik, felsefe ve yaklaşım açısından benzer niteliklere sahip olmasıyla (Çoban ve Akşit, 2018) açıklanabilir. Bununla birlikte Şimşek (2008), 2005 Programına göre hazırlanan kitapların dünya ile bağlantı sayısını ve şeklini eski ders kitaplarına göre daha gelişmiş ve anlamlı bulduğunu belirtmiştir. Bu yorumu, 2019 yılında okutulan kitapların içeriği için yeniden yapmak ve yeni ders kitaplarının dünyayla daha bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür.

Son olarak, ders kitapları öğretim ve program geliştirme ilkeleri açısından değerlendirildiğinde, konuların yakından uzağa, bilinenen bilinmeyene ve somuttan soyuta gibi öğretim ilkelerine uygun şekilde yapılandırıldığı görülmektedir. Bu kapsamda örnekler, Türkiye'den başlayarak dünyaya doğru genişletilerek sunulmuştur. Bunun yanında öğrencilerin konuları somutlaştırması için daha çok genel ağıdan alınan haberler, yani kanıtlar kullanılmıştır. Ayrıca ele alınan konular, sarmallık ilkesine uygun şekilde 4. sınıftan 7. sınıfa doğru gittikçe genişletilerek sunulmuştur. Ancak kalıp yargılar gibi bazı konulara 5. ve 6. sınıflarda değinilmeden yalnızca 4. ve 7. sınıflarda yer verilmiştir. Sonuç olarak 2005 Programına göre hazırlanan ders kitaplarını inceleyen Çakar (2008) ve Şimşek (2008) tarafından ifade edildiği gibi, 2019 Sosyal Bilgiler ders kitaplarında da konular, sarmallık ilkesine göre sunulmuştur.

Küresel bağlantılar öğrenme alanının yeri açısından incelenen kitapların tümünde küresel konulara yer verildiği görülmektedir. Ancak özellikle 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında küresel bağlantıların yeterince kurulduğunu söylemek mümkün değildir. Bu eksikliği gidermek için 4. sınıftan itibaren küreselleşme ve Türkiye'nin küresel sistemdeki yeri daha net örneklerle vurgulanmalıdır. Bunun yanında küreselleşmenin daha çok olumsuz yönlerine odaklanıldığı görülmektedir. Küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yönleri birlikte ele alınarak öğrencilerin küreselleşmeyi eleştirel bir şekilde düşünme fırsatı verilmelidir. Son olarak küresel bir vatandaşın sahip olması gereken değer, beceri ve nitelikler somut örneklerle sunularak bütün insanlık adına çalışmanın yaratacağı etkiler vurgulanmalıdır. Bu haliyle Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki küresel bağlantılar öğrenme alanı, Türkiye'nin uluslararası ilişkileri ve faaliyetlerine ilişkin özet bilgilerin sunulduğu bir bölüm olarak görünmektedir. Son olarak, dünyada 2020 yılında küresel bir felakete dönüşen Korona virüsü (Covid-19) salgını, küresel olarak insanların ortak sorunlarına çözüm bulması ve kendi sınırları dışındaki ülkelere de duyarlı olması gerektiğini acı bir şekilde göstermiştir. Bu gerekçeyle küresel bağlantıların ve küresel vatandaşlığın sosyal bilgiler öğretimi bağlamında yeniden değerlendirmesi daha anlamlı hale gelmiştir.

Yazar(lar)ın Beyanı

Araştırmacıların katkı oranı beyanı: Verilerin toplanması, analiz edilmesi ve raporlanması, yazarlar birlikte çalışmıştır. Analiz ve yorumlama aşamasında 1. yazar daha etkin bir rol üstlenmiştir.

Çatışma beyanı: Herhangi bir kişi, kurum ya da kuruluşla çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve teşekkür: Araştırma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Açıkalın, M. (2017). *Araştırmaya dayalı sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alabay, E. ve Yağan-Güder, S. (2019). Çocuk gelişimi lisans öğrencilerinin küresel vatandaşlık düzeyi ile çocuk haklarına ilişkin tutumları arasındaki ilişki. *Yaşadıkça Eğitim*, 33(2), 247-261.
- Aslan, S. (2016). Küreselleşme olgusunun sosyal bilgiler eğitimine etkileri. *Harran Maarif Dergisi*, 1(1), 11-23.
- Babacan, M. E. (2014). Sosyal medya sonrası yeni toplumsal hareketler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 135-160.
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 61-82.

- Balbağ, N. L. ve Türkcan, B. (2017). İlkokul 4. sınıf öğrenci ve öğretmenlerinin küresel vatandaşlık algıları. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)*, 8(2), 216-249.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32, 25-34.
- Cebeci, K. (2008). Küreselleşme bağlamında ulus-devletin egemenlik gücünün dönüşümü. *Sayıştay Dergisi*, 71, 23-39.
- Ceylan, Ş. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin dünya vatandaşlığı eğitimi ile ilgili görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 7(1), 78-93.
- Çakar, M. (2008). *Küreselleşmenin ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan konu ve kavramlar üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Çalık, T. ve Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 55-66.
- Çermik, F., Çalışoğlu, M. ve Tahiroğlu, M. (2016). Sınıf öğretmenlerinin küresel vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), 775-790.
- Çınar, İ. (2009). Küreselleşme, eğitim ve gelecek. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 2(1), 14-30.
- Çoban, O. ve Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 479-505. doi:10.7596/taksad.v7i1.1395
- Çolak, K. (2015). *Sosyal bilgiler ile vatandaşlık ve demokrasi eğitimi derslerinde küresel vatandaşlık eğitimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çolak, K. (2019). Küresel vatandaşlık ve küresel vatandaşlık eğitimi. C. Öztürk, Z. İbrahimoglu ve G. Yıldırım, (Ed.), *Kuramsal temeller ve güncel tartışmalar ışığında 21. yüzyılda vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi* (s. 35-60) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Çolak, K., Kabapınar, Y. ve Öztürk, C. (2019). Sosyal bilgiler derslerini veren öğretmenlerin küresel vatandaşlığı ve küresel vatandaşlık eğitimine bakışları. *Eğitim ve Bilim*, 44(197), 335-352.
- Demirel, D. (2006). Küresel ekseninde devletin yeni kimliği: Etkin devlet. *Sayıştay Dergisi*, 60, 105-128.
- Dumanlı-Kürkçü, D. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 3(2), 1-11.
- Eser, E. (2014). Küreselleşme süreci ve eğitime etkisi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 2(2), 211-224.
- Giddens, A. (2003). *Runaway world: How globalization is reshaping our lives*. London: Taylor & Francis.
- Giddens, A. (2008). *The third way: The renewal of social democracy*. UK: Polity Press.
- Grinin, G. ve Korotayev, A. (2013). Globalization as a link between the past and the future. J. Sheffield, A. Korotayev ve G. Grinin. (Ed.), *Globalization: Yesterday, today and tomorrow* (s. XIX-XXX) içinde. Litchfield Park, AZ: Emergent Publications.
- Gökpunar, Ö. (2019). *Küreselleşmenin 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına yansımaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutcu, M., Özerdoğan, P. ve Aygün, S. (2019). *7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Günel, E. (2016). Türkiye’de küresel bakış açısının sosyal bilgiler eğitimine kaynaştırılması: Sosyal bilgiler öğretmen adayları. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)*, 7(4), 440-461.

- Günel, E. ve Pehlivan, A. (2016). Pre-service social studies teachers' perception of global citizenship. *Journal of Education and Future*, 10, 51-69.
- Friedman, T. L. (2005). It's a flat world, after all. *New York Times Magazine*. 03.03.2020 tarihinde <https://www.nytimes.com/2005/04/03/magazine/its-a-flat-world-after-all.html> adresinden erişildi.
- Hatsaru, V. (2017). Türkiye'nin Erasmus programına katılımının değerlendirilmesi: Stratejik ortaklıklar ve bilgi ortaklıkları örneği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 16(2), 65-83.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. ve Perraton, J. (1999). *Contents and introduction in global transformations: Politics, economics and culture*. Stanford: Stanford University Press.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. ve Perraton, J. (2000). Global transformations: Politics, economics and culture. C. Pierson ve S. Tormey. (Ed.), *Politics at the edge the PSA yearbook 1999* (s. 14-28) içinde. New York, N.Y: Palgrave Macmillan.
- İncekara, A. ve Savrul, M. (2011). Küreselleşme, büyüme ve ekonomik entegrasyonlar: Türkiye açısından bir değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61(2), 3-22.
- Kan, Ç. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 25-30.
- Karaboğa, M. T. (2018). Küreselleşme sürecinin eğitim kurumları üzerindeki etkilerine yönelik bir tartışma. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 134-144.
- Karaca, S. ve Çoban, A. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık tutum düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(17), 10-22.
- Kaya, B. ve Kaya, A. (2012). Teknoloji çağında öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık algıları. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3), 81-95.
- Korkmaz, F. (2017). Küreselleşmenin eğitim programlarına etkileri. Ö. Demirel ve S. Dinçer (Ed.), *Küreselleşen dünyada eğitim* (s. 167-184) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Lim, C. P. (2008). Global citizenship education, school curriculum and games: Learning Mathematics, English and science as a global citizen. *Computers and Education*, 51(3), 1073-1093.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1998). *İlköğretim okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Tebliğler Dergisi, 2487, 530-568.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Myers, J. P. (2010). 'To benefit the world by whatever means possible': Adolescents' constructed meanings for global citizenship. *British Educational Research Journal*, 36(3), 483-502.
- Oğurlu, Ü., Kaya, F., Yalman, F. E. ve Ayvaz, Ü. (2016). Üstün yetenekli ortaokul öğrencilerine küresel vatandaşlık eğitimi programının etkililiği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 253-271. doi: 10.17860/efd.98468
- O'rourke, K. H. ve Williamson, J. G. (2002). When did globalisation begin? *European Review of Economic History*, 6(1), 23-50.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özyurt, C. (2009, Mayıs). *Küresel vatandaşlığın gelişimi, imkânı ve küresel değerler eğitimi*. I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu, Uşak.
- Paksoy, S., Paksoy, H. M. ve Alancioğlu, E. (2013). Küreselleşmenin sosyo-politik etkileri: Arap Baharı.

Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12(46), 169-182.

- Pike, G. (2015). Re-imagining global education in the neoliberal age: Challenges and opportunities. R. Reynolds, D. Bradbery, J. Brown, K. Carroll, D. Donnelly, K. Ferguson-Patrick ve S. MacQueen. (Ed.). *Contesting and constructing international perspectives in global education* (s. 1-26.) içinde. Rotterdam, The Netherlands: Sense Publishers.
- Sağlam, M., Vural, L. ve Akdeniz, C. (2011). Küreselleşmenin Türkiye'deki ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında görülen yansımaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 1-15.
- Sever, D., Baldan, B., Tuğlu, B., Kabaoğlu, K. ve Alagöz-Hamzaj, Y. (2018). Küreselleşme sürecinde eğitim alanında atılan adımlar: Türkiye ve eğitimde başarılı ülke örnekleri. *Elementary Education Online*, 17(3), 1583-1603.
- Shahzad, A. (2006). What is Globalization- historical background. *Jadavpur Journal of International Relations*, 10(1), 204-212. doi: 10.1177/0973598406110013
- Sönmez, Ö. F. ve Tatan, M. (2017). Sosyal bilgiler dersinin yabancı uyruklu öğrenciler üzerindeki vatandaşlık algılarına etkisi: Tokat ili örneği. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(6), 393-410.
- Standish, A. (2014). What is global education and where is it taking us? *The Curriculum Journal*, 25(2), 166-186. doi:10.1080/09585176.2013.870081
- Şahin, E. (2019). *5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Anadol Yayıncılık.
- Şimşek, A. (2008). Türkiye'de sosyal bilgiler derslerinde "kültürel bağlantılar": Bazı dünya devletleriyle karşılaştırmalı bir çalışma. M. Safran ve D. Dilek. (Ed.), *21. yüzyılda kimlik, vatandaşlık ve tarih eğitimi* (s. 345-364) içinde. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Tüysüz, S. (2019). *4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Ulu, C. T. (2015). *6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitabında küreselleşme olgusunun incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi, Uşak.
- Uydaş, İ. ve Genç, S. Z. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin küresel vatandaşlık bağlamında çokkültürlülük hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 416-429.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H. ve Yılmaz, M. (2019). *6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaztürk, A. (2019). Ekonomik ve sosyal etkileriyle 21. yüzyılda küreselleşme. *İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*, 2(2), 137-154.
- Yurdabakan, İ. (2002). Küreselleşme konusundaki yaklaşımlar ve eğitim. *Eurasian Journal of Educational Research*, 6, 61-66.

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

With globalization that has turned the world into a “global village” (Grinin & Korotayev, 2013; O’rourke & Williamson, 2002), an event occurring anywhere in the world directly affects the fate of other parts of the world (Lim, 2008). Globalization, which affects all areas of life, has inevitably caused impacts on the field of education. Especially in the 1970s, the efforts of education decision-makers, NGOs, and intergovernmental organizations towards education and social reform led to the emergence of the concept of global education (Standish, 2014). This concept highlighted the need and importance of making changes in curricula to raise students who can adapt to the global information society (Balay, 2004). These developments also led to the inclusion of global issues and topics in the curricula of various courses (Açıklan, 2017).

In the world and in Turkey, the social studies course, among other courses, has a curriculum that covers the most global topics. In terms of Turkey, one of the learning areas included in both the 2005 and the 2018 social studies curriculum was “Global Connections.” This learning area aims to “raise responsible Turkish citizens who follow the agenda of the developing world and can find solutions to the problems they face.” (MEB, 2018, p. 11). These developments are also reflected in social studies textbooks designed according to the related curricula. On the other hand, various studies were conducted between 2008 and 2019 to explore the way the topics of globalization, global citizenship, and global connections are discussed in social studies textbooks. Most of these studies examined topics related to global connections in textbooks designed according to the 2005 curriculum. However, to the best of our knowledge, no study has been conducted so far to investigate the reflections of the global connections learning area in textbooks designed according to the 2018 curriculum. Taking this as a starting point, the present study aims to reveal how the social studies textbooks (grades 4-7) address the global connections learning area included in the 2018 social studies curriculum. Therefore, the study, which is the first study to examine the topic in the textbooks published in 2019, is expected to make significant contributions to the relevant literature.

Method

In the study, we used the document analysis method (Özkan, 2019) to examine and evaluate the reflections of the global connections learning area in social studies textbooks (grades 4-7). To this end, we accessed the social studies textbooks used in schools in Turkey in the 2019-2020 academic year via the Education Information Network (EBA) of the Ministry of Education. We evaluated textbooks based on the descriptive analysis method. In this method, a thematic framework is first created, based on research questions, the conceptual framework of the research, or the dimensions involved in interviews or observations. Then the data is processed, defined, and interpreted based on the thematic framework (Yıldırım & Şimşek, 2018). In this context, the data in this study were analyzed and interpreted based on the specified criteria expressions (framework).

Results

The results of the study show that in the textbooks examined, global topics are handled with a focus on Turkey. In addition, an emphasis is been placed on Turkey’s economic, cultural, and political relations with other states. While discussing these relations, the textbooks illustrate current examples from the activities of Turkish organizations such as TİKA, TURKSOY, AFAD, and the Maarif Foundation, whose activities have increased visibly in recent years especially in Turkic Republics. Also, the problem of prejudices, which is one of the biggest obstacles in the world that prevent people from getting to know others, is covered in the 4th- and the 7th-grade textbooks. The topic of prejudices, which is handled with an emphasis on cultural differences in the 4th-grade textbook, is presented in the 7th-grade textbook together with the concepts of Islamophobia and racism. On the other hand, the topics of global problems and global citizenship, which are expected to be emphasized more in the global connections learning area, are only indirectly addressed in the 7th-grade textbook. Hence, we believe that the topics most suitable for the objectives of the global connections learning area are best covered in the 7th-grade textbook. Finally, although the 4th- and the 5th-grade textbooks

deal with global issues, the phenomenon of globalization and its impacts are included only in the 6th- and 7th-grade textbooks. In these textbooks, there is a critical approach to globalization and the resulting popular culture with a reference to their negative impacts on the national culture.

Conclusion

According to both the results obtained in this research and the findings reported by other studies (Çakar, 2008; Gökpunar; 2019; Özyurt, 2009; Sağlam, Vural & Akdeniz, 2011; Şimşek, 2008; Ulu, 2015) examining the textbooks prepared according to the 2005 curriculum, the scope and content of the topics of globalization, global issues, and global citizenship in social studies courses did not change significantly between 2005 and 2019. By contrast, the 2019 textbooks include some current global events that concern Turkey. This similarity of content can be attributed to the similarities between the 2005 and the 2018 social studies curricula in terms of structure, content, philosophy, and approach (Çoban & Akşit, 2018).

Although global issues are included in all the examined textbooks, it is not possible to say that global connections are sufficiently highlighted especially in the 4th- and the 5th-grade textbooks. In addition, the values, skills, and qualifications that a global citizen should possess should be presented with concrete examples and the effects of working on behalf of all humanity should be emphasized. However, the global connections learning area in social studies textbooks, as it stands, is more like a chapter that provides summary information about Turkey's international relations and activities.